

GENDER ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI VÝZKUM

www.genderonline.cz

4/2001

V posledním čísle letošního čtvrtletníku Gender – rovné příležitosti – výzkum se stejně jako v čísle minulém zaměřujeme na jedno specifické téma. Tentokrát se jedná o otázku postavení žen ve vědě a výzkumu, a zejména o problémy a těžkosti, se kterými se ženy pracující ve vědě setkávají, ať již v České republice, v zemích Evropské unie či jinde ve světě. Věda a výzkum představují sice jen omezenou oblast pracovního trhu a platí v ní zvláštní pravidla, ale dynamika diskriminace žen je zde stejná jako v oblastech jiných. Navíc, vzhledem ke společenské úloze a vlivu vědy a techniky, může mít nepřítomnost žen v této oblasti dalekosáhlé důsledky.

V tomto čísle bychom vás chtěli nejprve informovat o semináři na téma Ženy a věda, který se konal v Praze v květnu tohoto roku, a nabídnout některé zajímavé příspěvky, které byly na tomto semináři předneseny a které uvádějí do problematiky a mapují situaci v ČR. Dále zařazujeme podrobnou anotaci zprávy výboru ETAN při EU, zabývající se situací žen ve vědě v Evropské unii. Také si můžete přečíst příběh Beth Martin, americké vědkyně zamýšlející se z osobní perspektivy nad problémy, se kterými se ženy ve vědě setkávají, a dále kromě jiného informace o třech konferencích, které se konaly v různých evropských městech na téma ženy a věda.

SEMINÁŘ ŽENY A VĚDA

(vila Lanna 30. května 2001)

I taková otázka, zda se ženy pracující ve vědě a výzkumu samy nazvou vědkyní nebo konkrétně bioložkou, chemičkou, entomoložkou atd., byla otevřena na semináři Ženy a věda ve vile Lanna 30. května 2001, který uspořádal Sociologický ústav Akademie věd ČR spolu s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Univerzitou Karlovou v Praze, Fakultou humanitních studií a Steering Committee ČR.

Zahájení prvního setkání žen-vědkyň patřilo předsedkyni AV ČR Heleně Illnerové, která je v současné době jednou z nejvýše postavených žen v České republice. Ve svém vystoupení se zaměřila na historický vývoj přístupu žen ke vzdělání.

Postavení žen v současné české vědě dokumentovaly příspěvky Hany Havelkové na téma teoretické a praktické aspekty problematiky žen ve vědě a Marie Čermákové o struktuře, podmínkách a perspektivách žen ve sféře vědy z hlediska sociologických poznatků. Iva Lekešová a Hana Frydová informovaly o Národní pracovní skupině „Žena a věda“ v návaznosti na EU a Helsinky Group, Brigitte Degen přednášela o podpoře žen ve vědě na úrovni Evropské unie a přidružených zemí a Eva Hillerová o možnostech uplatnění žen v 5. rámcovém programu Evropské unie.

V každém příspěvku zaznělo mnoho stanovisek a také statistických údajů, které evokovaly bohatou a různorodou diskuzi. Názory zúčastněných žen se pohybovaly mezi oběma extrémními póly – od spokojenosti se současným stavem pozice žen ve vědě, až po pocity

diskriminace. Řeč čísel vypovídá však jednoznačně o malém zastoupení žen na rozhodujících místech. Zda je tomu proto, že ženy samy nechtějí, nebo si vytvářejí vlastní hranice v kariéře, nebo mají objektivně těžší podmínky z důvodů biologických, nebylo jednoznačně zodpovězeno.

Shoda panovala v názoru, že podobná výměna zkušeností a poznatků je potřebná a užitečná zejména tehdy, pokud povede k praktickým krokům, které mohou objektivní problémy pomoci řešit.

Na podobné téma se uskutečnil seminář **Bádají ženy jinak?**, pořádaný Výzkumným centrem pro dějiny vědy, společným pracovištěm Archivu AV ČR a Univerzity Karlovy, 13. 6. 2001 v budově Akademie ČR na Národní třídě.

Převzato z: Postavení ženy ve společnosti. Akademický Bulletin, str. 22

Seminář Ženy a věda, pořádaný 30. května 2001 ve vile Lanna, byl zaměřený na problematiku postavení žen v současné české vědě a jeho cílem bylo seznámit zájemce se základní teoretickou a praktickou tematizací otázek souvisejících s působením, možnostmi uplatnění a perspektivami žen ve vědě.

Účastnice a účastníci byli nejprve seznámeni s prvními poznatky z českého prostředí a následně informováni o procesu institucionalizace tématu „ženy a věda“ v rámci České republiky a v evropském kontextu. Tento seminář byl vůbec prvním setkáním žen, které pracují ve vědě a výzkumu v České republice, a proto byla jeho součástí i obsáhlá debata k otázkám vlastních perspektiv a zkušeností českých žen pracujících ve vědě a výzkumu, v jejímž průběhu si zúčastněné ženy-vědkyně mohly

navzájem sdělit své přístupy a názory jak k danému tématu, tak k vlastní pozici ve vědeckých strukturách.

Na následujících řádcích se čtenáři a čtenářky mohou seznámit s obsahem některých zajímavých příspěvků, jež na tomto semináři zazněly.

Radka Radimská

NĚKTERÉ TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ ASPEKTY PROBLEMATIKY ŽEN VE VĚDĚ

Koncepce této přednášky vychází z toho, že je u nás zatím málo známo nejen o problematice žen ve vědě, ale stále je víceméně v začátcích i povědomí nespécializované veřejnosti o genderovém analytickém přístupu, bez něhož se dle mého nejhlubšího přesvědčení nelze tímto tématem zabývat. Jedná se tedy o přednášku, která musí být introductivní ve dvojím smyslu: ve smyslu **genderových studií** obecně a jeho aplikace na problematiku **žen ve vědě** zvlášť. Za další nezbytný rozměr tohoto příspěvku, má-li působit inspirativně pro naše prostředí, považuji alespoň naznačení možných specifík tohoto prostředí vzhledem ke zde

Z OBSAHU ČÍSLA:

SEMINÁŘ ŽENY A VĚDA 1

RADKA RADIMSKÁ

**NĚKTERÉ TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ
ASPEKTY PROBLEMATIKY ŽEN VE VĚDĚ** 1

HANA HAVELKOVÁ

**POSTAVENÍ ŽEN V ČESKÉ VĚDĚ
V 90. LETECH** 4

MARIE ČERMÁKOVÁ

**O BINÁRNÍ KLASIFIKACI A BIPOLÁRNÍM
POHLAVNÍM SYMBOLISMU** 7

JANA VALDROVÁ

**INFORMACE O ZPRÁVĚ VÝBORU ETAN
SCIENCE POLICIES IN THE EU** 8

RADKA RADIMSKÁ

NAUČIT SE ŽÍT S VĚDOU 9

RADKA RADIMSKÁ

tematizované problematice. Struktura mé přednášky je tedy tato:

1. teoretické aspekty problematiky žen ve vědě obecně a v českém kontextu
2. praktické aspekty problematiky žen ve vědě obecně a v českém kontextu
3. několik poznámek k otázce působení (přínosu) žen ve vědě
4. několik poznámek k diagnóze současného českého kulturního prostředí

1. TEORETICKÉ ASPEKTY

Míním jimi: soubor teoretických předpokladů a hypotéz, týkajících se pohledu na společnost, které umožňují porozumět rozdílné situaci a situovanosti žen a mužů ve společnosti. Nemám však na mysli jakýkoli teoretický přístup k výkladu těchto rozdílů, ale ten, který pracuje s analytickým pojmem „gender“, resp. ten, který při analýze problematiky pohlaví člověka ve společnosti stojí na tzv. **konstruktivistickém** stanovisku. Je nesporné, že s tímto přístupem pracují všechny současné analýzy problematiky žen ve vědě.

Je třeba hned na začátku jasně říci, že tento přístup je svým původem **feministický**. Pojem gender byl zaveden feministickou teorií a stále představuje ústřední pojem v teorii, metodologii i politické praxi feminismu. Zároveň však chci zdůraznit, že v západních sociálních a humanitních vědách již tento přístup velmi často přestává být vnímán a používán jako nějaká separátní feministická záležitost, ale stal se běžnou součástí sociologického, antropologického aj. poznávání – stačí vzít do ruky např. do češtiny již přeložené práce Anthonyho Giddense (Sociologie, Důsledky modernity) nebo Pierra Bourdieu (Nadvláda mužů). V pojednáních o genderovém sociálním uspořádání tyto autoři vycházejí z feministické literatury, kterou doplňují vlastním bádáním, a co je podstatné, prezentují genderový moment společnosti a kultury jako doslova vsudypřítomný a všeprostupující. U nás je situace jiná – zmíněné pojmy a koncepte se obtížně prosazují dokonce i do společenských věd, které v otázce pohlaví často setrvávají na zastaralém, tzv. **naturalistickém** (esencialistickém) stanovisku.

Pokusím se stručně zrekapitulovat východiska, bez nichž nelze přistoupit ani k analýze problematiky žen ve vědě. Pojem „gender“ je používán především v anglosaské oblasti, odkud byl přejet do řady jazyků, které samy k němu nemají dokonalý ekvivalent (včetně češtiny, kde však někteří odborníci používají k jeho překladu většinou pojem „rod“). Poprvé byl použit ve spojení „sex-gender-system“ americkou antropoložkou Gayle Rubinovou v roce 1975. Chtěla jím vyjádřit, že fakt biologické dvoupohlavnosti člověka vedl od počátku každé lidské společnosti, i to nejprimitivnější, k tomu, aby vytvářelo také **pohlavně diferencovaný sociální a kulturní systém**, přičemž drtivá část tohoto systému představuje konvenční, tímto společnostem vybudovanou nadstavbu (sociální či kulturní konstrukt). Ta byla kdysi zavedena či se postupně vyvinula na základě určitých mocenských vztahů ve společnosti a je neustále **reprodukována** jeho členy, kteří konají v rámci existujícího „symbolického řádu“ – sociolog Bourdieu neváhá v této souvislosti používat pojem „symbolické násilí“. Toto vědecké východisko nechce popírat skutečné přirozené rozdíly mezi pohlavími, jak se mu často podsouvá, ale upozorňuje na to, že vzhledem k mohutnosti historického kulturního nánosu je nevědecké domnívat se, že víme s jistotou, co vlastně v dnešním chování jedinců přirozené je a co je svým původem kulturní povahy. Koncepte vysvětlující sociální rozdíly mezi pohlavími převážně odkazem na jejich přirozený charakter jsou označovány jako **naturalistické** narozdíl od koncepcí tzv. konstruktivistických, pracujících s pojmem „gender“.

Konstruktivistický přístup s sebou nese významnou implikaci ve vztahu ke každému **jedinci**, žijícímu ve společnosti: předpokládá, že **vrozený** je především jedinečný a neopakovatelný soubor dispozic, daných kombinacemi rodových (ve smyslu rodinných) genů. Dále předpokládá, že **individuální rozdíly** mezi jedinci stejného pohlaví mohou být mnohem větší než rozdíly mezi jakýmsi statisticky zprůměrovanými (nebo dokonce spekulativními) rozdíly mezi pohlavími. S tím souvisí teze, že **skupinové rozdíly** mezi pohlavími jsou společností záměrně zveličovány a homogenizačními tlaky také reálně formovány směrem k tzv. „pravé“ maskulinitě a femininitě, jejíž model může řadu jedinců svírat (a také skutečně svírá).

Shrnuto: pojem „gender“ označuje významný rys každé společnosti, jeden z jejích nezákladnějších **organizujících principů**. tj. princip, podle něž jsou ve společnosti **rozdělovány úlohy, činnosti, postavení, často i majetek či práva** a postupuje doslova každým „koutem“ společnosti – od kosmologie po způsob vnímání a používání vlastních těl (viz Bourdieuova „somatizace“ mužské nadvlády). Podobným organizujícím principem je např. sociální původ, i když ten je mnoha autory považován za méně univerzální, než je princip genderový – neboť např. v rovnostářských společnostech může být dosti slabý, zatímco mužská hegemonie se až na nepatrné výjimky nevyhnula žádnému lidskému společenství.

Obvykle se (a zcela správně) zdůrazňuje velká rozmanitost a vzájemná kritičnost feministických směrů. Přesto si dovoluji tvrdit, že drtivá většina z nich vychází z několika **teoretických předpokladů**, které jsou přítomny, aniž by byly pokaždé opakovány. Abstrahovala jsem čtyři takové předpoklady, které můžeme chápat jako **čtyři roviny či vrstvy** každého genderového problému, tedy i situace obou pohlaví ve vědě. Pro předpoklady, které uvedu, platí, že vždy **působí současně**, ačkoli se na první pohled může zdát, že si vzájemně protirečí. Porozumět existenci genderového řádu však lze jen tehdy, uvažujeme-li vždy ve všech těchto rovinách současně a chápeme, že nejen nejsou ve vzájemném protikladu, ale že tento řád může působit právě jen v jejich spojení.

Každý z uvedených předpokladů byl západním (nejen feministickým) výzkumem již značně probádán, což by nebylo možné bez další významné charakteristiky všech genderových bádání, **interdisciplinarity**. Domnívám se, že základní předpoklady jsou tyto:

a) **Mužské elity** v dějinách zavedly **mužskou hegemonii**, a to celou řadou prostředků – dříve zejm. náboženství, v moderní společnosti legislativa a domněle vědecké teorie o přirozené mužské nadřazenosti (19. stol. se jimi jen hemžilo). Nezákladnější a také pro náš problém stále relevantním aspektem této nadvlády je princip **zतोtožnění mužského s objektivním a neutrálním**. Toto zतोtožnění postoupilo všechny muži vytvořené **institute** včetně vědy i způsob vykonávání příslušných činností, což mj. znamená, že v okamžiku, kdy do těchto institucí vstupují ženy, stávají se daná pravidla pro ně **normou a měřítkem**, aniž by bylo zřejmé, do jaké míry jsou a mohou být univerzální a do jaké míry jsou pouze mužská. **Feministická kritika vědy** přinesla velmi zajímavé poznatky problematizující tuto neutrálnost od archeologie k medicíně, velmi závažná je pak tato otázka zejm. v sociálních vědách. Anglicky je označována jako „gender in the substance of science“, projevující se podle feministické kritiky vědy v **tématech, teorii i metodologii**, odrážejících univerzalizaci mužské zkušenosti, ale i v samotných základních vědeckých **doktrínách a principech** (klasickou prací této kritiky je Sandra Harding: The Science Question in Feminism z roku 1986).

b) Již zavedené genderové uspořádání ovšem **udržují (reprodukují) obě pohlaví** (řadová muži a ženy) – ženy často nevnímají nespravedlnost svého postavení, naopak se snaží prokazovat svou **sociální uvědomělost** tím, že horlivě plní roli, historicky jim přiřazenou (myšlenka Simon de Beauvoir z roku 1949). Dnes můžeme projevy této skutečnosti spatřovat v tom, že např. ženy ve vyšších pozicích zvlášť dbají na svou „femininitu“ – můj výzkum mediálního diskurzu o ženách v politice ukázal, že na femininitě záleží tím více, čím žena míří výš – na úrovni starostek zcela odpadají ujišťování toho typu, že dotyčná politička stále ještě svému muži vaří a uklízí po něm, obvyklá u poslankyň a senátorek. Toto ujišťování není ničím jiným, než hledáním polehčujících okolností tam, kde se žena tlačí do oblasti, kam stále jakoby **tak docela „nepatří“**. Z vědecké scény vím o případu, kdy velmi nadaná mladá vědkyně obhajovala vědeckou práci, jejíž vynikající úroveň potvrzovali všichni přítomní. Jeden z přítomných postarších kolegů se však nakonec zeptal: „kolegyně, a co život?“ – otázka **připomínající jí její pohlaví**, neboť v případě muže by zajisté nikoho v dané situaci nenapadla. Odmítnutí faktu znevýhodnění českými ženami není nějaká naše zvláštnost či dokonce důkaz o naší vyspělosti – naopak dokonale potvrzuje tuto dnes již klasickou tezi genderových studií (nedávno publikovaná první sociologická studie o domácím násilí u nás ukazuje překvapivě vysoké procento žen, které „chápu“, že je muž bje – viz Simona Vymětalová, SČ 3/2001). Zvláštní roli v udržování sexistické kultury hrají často mužské elity – působí zde pocit (také genderové) vyvolenosti, nesmírně posílený **historií mužských výkonů**, fenomén **mužské solidarity**, či jak neustále zdůrazňují studia mužů, bezděčná **orientace mužů na muže ve veřejném životě**.

c) **Řadoví muži** (i ti nejnižší postavení) z takového systému **profitují** zejm. **symbolicky** (vyšší důvěra a prestiž), **statusově, ekonomicky, politicky**. A je třeba zdůraznit, že nejen ve veřejném životě – do nedávna byli **hlavami rodin** a v nepřeneseném smyslu jim vládli, a je již dostatečně prokázáno, že stále přetrvávající vysoká beztrčnost již zmíněného domácího násilí přímo souvisí s dědictvím tradiční ochrany práv hlavy rodiny. **Privilegia mužů v domácím prostoru** je třeba vidět v neposlední řadě i v jejich **právu na volný čas a hry** (i prostor pro nezávazné „hraní“ jakéhokoli druhu je tematizován v souvislosti s ženami ve vědě jako významný zdroj obnovy tvůrčích sil). Ani ženy ve vědě nejsou zbaveny tradičních nepsaných a dobrovolně nezvolených povinností v domácnosti, stereotypních spojení „žena a rodina“ (při absenci symetrického „muž a rodina“), žena a péče o děti, úklid apod. Nemůže-li nebo nechce tyto funkce vykonávat, je **na ní**, aby to zdůvodňovala (ačkoli by zrovna tak její okolí mohlo zdůvodňovat, proč to od ní očekává). Problém je však hlubší: přenechání péče ženám způsobuje jinou **organizaci času** (viz např. norská psycholožka Hanne Haavind) u žen a mužů – **cyklický u žen** v okamžiku, kdy o někoho pečují – svůj den pak přizpůsobují dennímu cyklu a potřebám opečovávaného jedince, a **lineární u mužů**, kteří jsou zřídka nuceni opustit svůj program a vše je zařízeno tak, aby mohli jít bez vyrušování a přímou čarou za ním. Navíc jsou popsány případy, kdy úspěšná žena musí řešit psychické problémy méně úspěšného muže, kterému tradice slíbila v rodině dominantní postavení – často **zakrývá nebo bagatelizuje své úspěchy** a „vykupuje“ svůj hřích právě tradičními „povinnostmi“ manželky. Příkladem za všechny může být článek před časem uveřejněný v Reflexu a nazvaný „Chytré ženy o svých školách mlčí“. Titul byl miněm zcela vážně, odbornice ženám radí, že mají se svou vyšší kvalifikací zacházet jako „s tělesnou vadou“ apod. Dopad tradičního řádu na situaci vědky je třeba spatřovat i v tom, že vědkyně téměř ve stu procentech případů žije ve **dvoukariérovém manželství**, neboť je (viz předchozí příklad) kulturou nucena ke sňatku s přinejmenším stejně intelektuálně zdatným mužem. U mužů to neplatí a řada vědců – mužů má doma partnerku s nižším vzděláním nebo bez kariérových ambicí, která mu vytváří **zázemí**.

d) Ti „mocnější“ (muži) zase **doplácejí na svou sociální nadvládu** jinak (jak stále více dokazují genderové studie mužů a jak je ostatně známo již z klasické filozofické literatury), převážně v **psychické a citové** oblasti. Často trpí tzv. **terorem úspěchu** (povinností být bez přestání úspěšný, „dobrý“, silný apod.), citovou závislostí a dezorientací, nostností předstírat sílu apod., zatímco ti **sociálně slabší** (historicky ženy) **nejsou takovým tlakům vystaveni** a jsou svým způsobem vnitřně svobodnější, mají často „více ze života“. V současné době se zdá dokonce platit, že ženy mají možnost zaujmát mnohem pestřejší **škálu životních rolí**, zatímco muži pod tlakem veřejné soutěže, ale i nepsaného příkazu nebýt baba, nebýt zženštilí, se nemohou do té míry seznamovat s tradičně „ženskými“ životními zkušenostmi, které by je mohly lidsky obohatit. Jak to souvisí s ženami ve vědě? Především v otázce **míry ambicí** obou pohlaví. Žena ani společnost **neočekávají** od ženy ten největší úspěch, nižší kariérový stupeň není vnímán jako životní prohra – to ovšem vede ženy často k **menší kariérové motivaci**, až laxnosti, jsou vystaveny většímu svodu dát „životu“ (navíc ve společnosti dětí) přednost. Za zmínku stojí i poznatek antropologů, že ženy mají často **menší respekt k různým společenským hierarchiím**, neidentifikují se s nimi tolik, ba mají do určité míry **subverzivní** vztah ke společenským institucím jako takovým (ve sporu mezi řádem lidským a řádem božským – a zároveň přirozeným, rodinným – stála Sofoklova Antigona na straně tohoto druhého řádu). V psychologii je ale také dobře popsán tzv. **strach z úspěchu** u žen, nechuť přijímat **kulturu soutěže** apod. – zatímco muži mají spíš problém úspěchu uniknout. Shrneme-li, i „slabí“ mohou z takto nastaveného řádu specifickým způsobem „profitovat“, což mnohé utvrzuje v názoru, že je funkční, vyvážený, žádoucí právě v této podobě.

2. PRAKTICKÉ ASPEKTY

Z uvedené soustavy tezí (resp. její malé ukázky) je zřejmé, že problematika přístupu a pronikání žen do významných společenských pozic, ať je to management, věda či politika, **není** v současných konstruktivistických koncepcích již dávno **tematizována v rovině primárně legislativní**, což je dosud nejobvyklejší typ uvažování u nás. Legislativní rovina přesto není zcela *passée*, ale je důležité upozornit, že v západních zemích se již opírá o znalosti toho typu, který jsem uvedla výše, neboť ty jsou již dlouho **součástí univerzitní a jiné výuky** a jsou

v poměrně značné míře osvojeny alespoň odbornou a intelektuální elitou (jiná věc je soukromé chování některých jedinců). Uvedu dva typy **uplatnění výše zmíněných teorií v oblasti legislativy**, o kterých je na mezinárodní úrovni stále diskutováno (netýkají se bezprostředně situace žen ve vědě, ale chci jimi doložit stále usilí o změnu zděděného genderové kultury). Např. o tzv. **vyrovnávací akci** (u nás chybně používán oxymoron „pozitivní diskriminace“) se uvažuje i v souvislosti s politickou reprezentací žen. „Mezinárodní pakt o občanských a politických právech“ z roku 1996 zavazuje signatářské státy zavést (cituji): „dočasná zvláštní opatření“ podporující rovné politické zastoupení všude tam, kde (cituji): „reálné rovnosti brání historické, kumulativní, sociálně konstituované znevýhodnění“ (všimněte si samozřejmosti, s jakou je zde užito konstruktivistického jazyka) – formy těchto znevýhodnění pak vypočítává jiný dokument, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979. Druhým příkladem je usilí vytvořit zvláštní právní dokumenty, jež by výslovně pojmenovaly **zvláštní sociální fenomény**, které jsou právě **důsledkem historicky zděděného genderového řádu**: např. zákon o obtěžování, o zákazu diskriminačních inzerátů, o domácím násilí apod. – dosavadní zákony zdánlivě tyto jevy postihovaly, ale v daném kulturním kontextu nebylo zvykem uplatňovat tyto zákony na uvedené kauzy.

Společenská pravidla nejsou ovšem vtelena jen v legislativě. Nová praxe rovněž vycházející z genderových výzkumů je dnes více poučena v tom smyslu, že sleduje **skrytější mechanismy upozadňování žen**, např. v grantové politice. Zastánkyně rovných příležitostí zde nepožadují zvláštní zacházení, ale naopak – ač to může působit překvapivě – **důsledně liberalistický přístup**. Bližší zkoumání různých komisionálních procedur totiž často potvrzují být nezáměrnou tendenci mužů upřednostňovat ze značné iracionálních důvodů jiné muže. Proto jedním z klíčových doporučení v rámci mezinárodního pojednávání této problematiky (organizovaného Evropskou komisí) je tlak na mnohem **větší míru veřejné transparentnosti** a zřetelných a **předem zveřejněných kritérií** podobných výběrových řízení. Za nezanebatelnou součást **rovných pravidel** je považována **přítomnost zastupců obou pohlaví** v těchto grémiích – v severských zemích upravuje zejména tento princip tzv. Equal status act. Program Evropské komise velmi podrobně analyzuje skryté mechanismy znevýhodňování a hledá prostředky jejich předcházení – především ale klade důraz na hloubkový **monitoring** postavení žen ve vědě evropských zemí, pro který je v současné době snažit vytvořit podmínky a komparační výzkumné znaky (tzv. proces benchmarking).

Jinou, neméně důležitou praktickou oblastí je **změna kulturních vzorců**, reprodukováných prostřednictvím oněch mnohovrstevnatých mechanismů, jak byly popsány výše. I k této změně je ovšem zapotřebí velmi **cílených opatření** např. již ve **školní výchově**. Ač to pedagogové neradi přiznávají, nejsou s to ubránit se rozdílnému **zacházení** s dívkami a chlapci ve škole, příp. rozdílné **interpretace** jejich výsledků (u dívek se např. a priori hledá původ úspěchu v píli, u chlapců v talentu). Uvedme jeden z nejtvrdších stereotypů – domnělou neslučitelnost „dívek a matematiky“. Tradiční, naturalistický přístup přejímá přesvědčení, že dívky jsou na matematiku méně nadané. **Genderový (feministický) přístup** si klade otázku jinak: **kde a jak vznikla představa**, že ženy nemají vlohy pro matematiku, a čím se tato představa **udržuje** (reprodukuje). Velmi zajímavý byl např. genderový výzkum v Německu, který ukázal, že dívky z koedukovaných tříd se několikrát méně orientují ve svém dalším studiu na matematiku než dívky z čistě dívčích škol. Ukázalo se, jak **sám stereotyp** svou neustálou přítomností ve třídách – posměch ze strany chlapců při jakékoli matematické chybě dívek (nikoli však chlapců) – dokázal **vzít dívkám sebevědomí a zájem** o matematiku. U nás však stále převažuje představa, že volba oboru a povolání žen (dívek) je přirozená a neměnná (viz analýza MPSV) a svobodná. Konstatuje se, že „dívký nechťejí...“, a nezkoumají se všechny ty stupně, na nichž jsou dívky od oborů tohoto typu, zejm. technických, **odrazovány**, a tedy ani neexistují návrhy na protipatření, která v jiných zemích postupně vstoupila či vstupují do praxe. Již na školách lze tedy ovlivňovat volbu oboru. Vztah žen (dívek) k vědě má však ještě další empirická specifika: zahraniční výzkumy ukazují např. **význam obrazu vědce**: obvykle je představován jako postarší muž. U nás by se nadto našla řada příkladů, kdy jsou ženy vědkyně představovány jako **karikatury** – jen namátkou (sbírám tyto typické případy) např. jeden komentář k počítačové výstavě uvádí, že ženy jsou tam od toho, aby zpříjemňovaly prostředí a vařily kávu, a výjimky, které počítačům rozumějí, jsou typu doktorky z filmu Kdo chce zabít Jessii.

Prioritu v typu praktické politiky má však dnes v EU tzv. **mainstreaming**. Jedná se o „dlouhodobou strategii“, jejímž cílem je transformovat systémy, struktury a kultury, integrovat princip rovnosti do politik, programů a projektů. Je to masivní agenda zaměřená na **organizační a kulturní změnu**, zahrnuje na jedné straně např. školení pracovníků různých institucí, na druhé straně hledání forem organizace vědy, které by umožňovaly tzv. ženskou kariéru.

3. K OTÁZCE PŮSOBENÍ (PŘÍNOSU) ŽEN VE VĚDĚ

Málokdo si uvědomuje, že otázka, zda ženy něco „přinesou“, je sama o sobě sexistická, neboť kdykoli je položena, signalizuje především **nesamozřejmost** působení žen ve vědě – analogická otázka týkající se mužů kladena není. Georg Simmel již v roce 1911 věděl, že je to dáno tím, že muži jsou chápáni jako zástupci člověka vůbec, produkující neutrální, univerzální svět, nezoumalo se, je-li na jejich způsobu provozování a organizace vědy něco, co souvisí s jejich mužstvem. Muž suploval člověka vůbec, žena byla chápána vždy jako zvláštní odrůda – muž nikoli. Nicméně i tato otázka je zkoumána. Řeší se, **zda je pravděpodobné, že žena ve vědě pracuje jinak**. Existují v zásadě **tři názory**: první je přesvědčení o naprosté **genderové neutralitě** vědy, druhý přístup je esencialistický, vychází ze **zásadní odlišnosti** mužů a žen, a tudíž i předpokládá, že žena bude vědu „dělat“ jinak. Na konferenci Evropské komise (a v materiálu ETAN) však převážil třetí názor: že žena ve vědě **může** pracovat jinak nikoli proto, že je ženou, (nepotvrzuje se např. rozdíl mezi formálními intelektuálními předpoklady), ale **může** pracovat jinak, bude-li zároveň takřkajíc „**genderově poučená**“ (viz již zmíněnou feministickou kritiku vědy). Tím se rozumí jednak to, že se **nebude bát reflektovat zavedený styl práce a přiznat si případy, kdy jí nesedí**, nestydět se za to, že její přístup bude označen a zesměšňován jako „ženský“ (nekladla se ani tolik otázka, je-li to možné u všech oborů, neboť jde o hypotetický princip, který teprve čeká na své empirické testování). U **tradiční ženy** se předpokládá spíše **přízpusobení** danému řádu, **odmítnutí tematizovat či testovat svou jinakost**. S tím souvisí názor, že teprve takto definovaná **delší praxe „feministického“ (ve skutečnosti pouze autonomního) chování** může postupně teprve ukázat, zda a v čem ženy a muži bádají jinak. Nejpresnější současná odpověď je „we do not know“ (Isabelle Stengers, Univerzita Brusel), jako matematická neznámá, která skrývá velké množství **alternativ**. Ne náhodou dosavadní výzkumy žen a mužů ve vědě ukazují obtížnost jednotné kategorizace ženství, naznačují takřka apriorní nemožnost rozdíly mezi pohlavími identifikovat a generalizovat je, neboť velká řada výzkumů ukazuje, že individuální rozdíly uvnitř množiny žen a mužů, tedy **intraskupinové**, jsou ve většině ukazatelů větší než rozdíly mezi zprůměrovanými (to je samo o sobě problematické) rozdíly ukazatelů mezi pohlavími (**interskupinové**) – koresponduje to se základními genderovými předpoklady, uvedenými na začátku této přednášky.

Z takřkajíc **politického (normativního)** hlediska lze v otázce přínosu žen k vědě uplatnit stejné argumenty jako např. v otázce přínosu žen k politice a ke každému jinému oboru lidské činnosti. Prvním je argument **uplatnění talentu**. Již anglický liberál J. St. Mill (1869) říkal, že je nepochopitelné, že společnost ve vlastním zájmu nedává rovnou šanci ženám jako mužům – vždyt za každou ženu, jejíž potenciální vynikající schopnosti pro daný obor zůstanou ležet ladem, nastupuje muž se schopnostmi pouze průměrnými – předpokládáme-li rozložení jednotlivých vloh u obou pohlaví stejně. Mimochodem – toto je také jeden ze stěžejních (explicitních) argumentů **Evropské unie** – v programu rovných příležitostí nejde jen o odstranění historické nespravedlnosti vůči ženám, ale také o maximální využívání **lidských zdrojů** v konkurenci s ostatním světem. My bychom k tomu měli být zvlášť vnímavé, neboť naší první konkurencí budou ženy i muži z Evropské unie. Druhý argument je naopak **skupinový** – vychází z předpokladu možného **odlišného pohledu** žen na věci nikoli na základě vrozených dispozic, ale těch, které ženy získají **odlišnou genderovou socializací a existencí ve společnosti, na základě specifických zkušeností a specificky rozvíjeného vnímání** – platí to zejména ve společenských vědách.

4. ČESKÁ SPOLEČNOST

je z genderového hlediska poznamenána **specifickým rozporem**, který je v obou svých aspektech dědictvím komunistického systému. Na jedné

straně zde existovala centrálně prosazovaná **podpora vstupu žen do světa veřejné práce** a veřejných institucí, na druhé straně platil po celých čtyřicet let **zákaz sdružování a shromažďování**, který znamenal, že ženy samy neměly možnost do státní politiky, jež se jich týkala, nijak zasahovat a veřejně o ní diskutovat. Dnešním výsledkem této politiky je, že se sice celkově **zvýšil vzdělanostní a profesní status** žen, ale zároveň zůstala **zakonzervována tradiční děla rolí** mezi pohlavími, charakteristická především chápáním domácí práce a rodičovské péče jako téměř výhradně ženského úkolu.

To mělo ovšem vliv také na velmi specifické **sebepojetí a sebepercepci kariérové ženy**, která se obvykle nevzdává dětí (v průměru má dvě), ani tvůrčí práce, ale obvykle již neusiluje o maximální kariérový postup. Ve veřejné retorice těchto žen – vědkyň, političek, manažerek – se stále ještě často vyskytuje **zakrývání či popírání vlastních kariérových ambicí a zdůrazňování své mateřské role**. Důsledkem tohoto vzorce pak je mj. postoj kariérových žen, který považuje své nižší postavení ve služební hierarchii za výsledek **svobodné životní volby, nikoli za diskriminaci** ze strany okolí. Fenomén diskriminace se za těchto okolností velmi obtížně dokazuje a prosazuje jako teoretické i praktické téma.

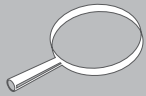
Výše zmíněný vzorec **brzdí změnu v kulturním nazírání** na problematiku pohlaví. V české společnosti stále platí mimořádně nízká úroveň uvědomování genderu jako organizujícího principu všech oblastí společnosti, a to nikoli pouze u nejšířší veřejnosti, ale také u intelektuální elity. To znamená, že **zdroje iniciující změnu** společenského vědomí a kulturních postojů, navíc disponující odbornou argumentací, jsou velmi slabé. **Komplexní výzkum postavení žen ve vědě a ve vedoucích pozicích** je však dosud jedním z vědeckých **deziderátů** – neexistují ani historické práce mapující vývoj pronikání žen do české vědy, v počátcích je sociologická analýza současného stavu.

Nejvýznamnější impulzy vedoucí ke společenské tematizaci genderových otázek za těchto okolností představuje tlak ze strany **Evropské unie**, který mj. vytváří potřebu ustavit a vychovávat státní úředníky, kteří si příslušnou agendu a zájem na jejím prosazování postupně osvojují a většinou se s ní i osobně ztotožní. To lze ale v jistém smyslu interpretovat jako pokračování tzv. „**státního feminismu**“ – v případě České republiky lze naštěstí konstatovat, že tyto úředníky v otázkách zavádění politiky rovných příležitostí efektivně **spolupracují s odborníky** v oblasti výzkumu genderu. Již proto je jako protiváha nutná **aktivní artikulace problémů ze strany těch, jichž se to týká, tj. samotných žen působících ve vědě a ve vysokém školství**. Dlouhodobě nejnáročnější je ovšem změna kulturního povědomí, kulturních vzorců – i zde si však lze představit spojenou aktivitu státu a sítě žen ve vědě a v oblasti vzdělávání i mediální politiky.

Hana Havelková
Fakulta humanitních studií UK

POSTAVENÍ ŽEN V ČESKÉ VĚDĚ V 90. LETECH – SOCIOLOGICKÉ POZNATKY O STRUKTUŘE, PODMÍNKÁCH A PERSPEKTIVÁCH ŽEN VE SFÉŘE VĚDY

Veřejná sféra prošla v poslední dekádě politickou i sociální proměnou. Co se však změnilo v postavení žen? Podle sociologických výzkumů české ženy stále vykonávají rozhodně více než polovinu práce, chceme-li započít i tu, kterou dělají doma. Za tu, která je placena, pobírají jen o něco víc než 2/3 mzdy mužů. Děti jsou převážně v jejich péči, starají se o nemocné a staré v této společnosti a vykonávají mnoho dalších, pro chod společnosti nezbytných prací, a přesto se jejich práci a soudnosti přikládá menší hodnota a cena než práci mužů. V každém okamžiku a situaci můžete vidět a pocítit, že česká společnost je organizována tak, aby v ní dominovali muži. Muži ovládají většinu mocenských pozic společnosti, vládnou ekonomice, mají osobní výhody z takto nastavených společenských a politických mechanismů. Drží veškerou moc v této zemi, a přitom s ní zacházejí nezodpovědně a politicky nezrale. Je nemožné si

představit dnešní pracovní trh bez práce žen, chod ekonomiky by se v jednom okamžiku zcela zastavil, ale vliv žen na definici a realizaci společenských potřeb a priorit je téměř nulový. Svobodná tržní ekonomika vytváří a udržuje nerovnost žen s muži. Využívá k tomu všech společenských i ekonomických mechanismů a opírá se přitom o „tradice“, ať již jsou dědictvím kapitalismu nebo socialismu.

Pro postavení ženské elity, ať se jedná o ženy v řídicích funkcích nebo ve vědě a výzkumu, jsou významné některé charakteristiky české ženské pracovní síly jako takové. Znáť a rozumět postavení žen v české společnosti je pro ženu klíčem k rozhodování nejen v profesní oblasti, ale v i soukromém životě. Je tomu tak proto, že společnost, pracovní sféra a celá řada souvisejících sociálních mechanismů jsou organizovány na základě přijetí rozdílných standardů pro role mužů a žen. A zvláště se to týká oblastí řídicích schopností a vůbec příležitostí žen proniknout do elitních struktur v různých sférách sociálního života.

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ŽENSKÉ PRACOVNÍ SÍLY

Pro současnou ženskou pracovní sílu jsou charakteristické následující rysy:

- dlouhodobá, vícegenerační zaměstnanost českých žen s jednoznačným trendem ke zlepšování vzdělanosti, kvalifikační, profesní struktury a celkového pracovního statusu
- faktický průnik žen do všech profesí a pracovních pozic, pokud uvažujeme široký rozptyl zastoupení žen, tj. od 2 % do 90 %, to znamená i průnik do vědeckých oborů a pozic ve vědě a výzkumu
- převaha (tj. více než 90 %) žen, které pracují na plný pracovní úvazek (tj. 40 hodin týdně)
- prohlubující se sociální diferenciace žen podle vzdělání, pracovního postavení, věku a dalších kategorií
- růst heterogenity žen dle postojů k rodině, k zakládání sňatku a k počtu dětí
- rozdílné podmínky určující, zda postavení mužů a žen (v těžce profesí, pracovním zařazení, pracovní skupině, odboru či rezortu) je skutečně stejné, že nedochází k zvyhodnění (či diskriminaci) dle genderu

JAK JE TOMU VŠAK VE VĚDĚ A VÝZKUMU?

Zastoupení žen ve strukturách Akademie věd ČR a vysokých škol je základní ukazatel popisující výchozí situaci. Podíl žen pracujících v Akademii věd ČR na kvalifikovaných místech vyžadujících VŠ vzdělání je v jednotlivých vědních oblastech rozdílný dle skupin oborů. Největší podíl mají ženy v oblasti humanitních a společenských věd (45,2%). V oborech vztahujících se k živé přírodě a k chemii pracuje 34,8 žen a v oborech zaměřených na neživou přírodu je jejich podíl 16,1%. Celkově v Akademii věd dosahuje podíl žen na počtu odborných pracovníků necelé jedné třetiny (29,8%). Prosazení žen do vedoucích funkcí v Akademii věd ČR je nižší, než by bylo možné vzhledem k celkovému zastoupení žen na místech souvisejících s činností ve vědě čekat. A to ve všech vědních oblastech. Největší nepoměr vykazují pracoviště zaměřená na vědy o živé přírodě a na chemii. Zde dosahuje procentní rozdíl mezi podílem žen ve vedoucích funkcích a podílem žen pracujících ve vědě v pozicích vědeckých a výzkumných pracovníků hodnoty 20 bodů. Následuje oblast věd o neživé přírodě (10,3 procentní body) a oblast humanitních a společenských věd (8 procentních bodů).

Pro genderovou analýzu má velký význam také počet žen pracujících v různých pozicích na vysokých školách, i když není možné zjistit, zda se všechny podílejí kromě pedagogické činnosti i na vědecké práci.

Pro **vysoké školy** platí základní vzorec: **podíl žen klesá tak, jak stoupá hierarchické zařazení pracovníků VŠ dle titulů a hodnot s tím spojených.** Nejvíce žen zaujímá pozice asistentek a odborných asistentek (46,6% a 41 %).

Docentek je však již pouze 19,4% a profesorek jen 7%, ačkoliv celkový podíl žen na počtu vědeckopedagogických pracovníků je jedna třetina (tedy zhruba stejně jako v Akademii věd).

Shrme-li hodnocení celkového stavu, zastoupení žen v akademických pozicích v institucích Akademie věd a vysokých škol je celkově výrazně nižší než zastoupení mužů. Navíc v řídicích strukturách jejich podíl prudce klesá i ve srovnání s jejich celkově nižším zastoupením. Nedisponujeme údaji za vědce a platy zvlášť, ale z mnoha jiných souvislostí lze dedukovat závěr, že i v tomto sektoru platí genderové rozdíly ve vztahu k vysokoškolsky vzdělané populaci a jejich platů.

Tabulka 1: Ženy a muži v Akademii věd v ČR – V&V s VŠ

	Muži	Ženy
VO1	1 064	204
VO2	968	517
VO3	355	293
VO1+VO2+VO3	2 388	1 014

Vysvětlivky:

VO1 – Oblast věd o neživé přírodě
VO2 – Oblast věd o živé přírodě a chemických věd
VO3 – Oblast společenských věd

Poznámka:

Podíly mužů a žen označují průměrné přepočtené počty v jednotkách.

Zdroj:

Akademie věd ČR, 2000

Postavení žen ve vědě a výzkumu ovlivňuje mnoho různých faktorů. Za pozornost stojí především ty z nich, které jsou všeobecně determinující. Je to také odpověď na otázku „jaká je prostupnost žen k vědecké práci a kariéře v ČR?“

Začneme-li tento proces zkoumat u ukazatele přijetí na vysokou školu, pak:

▫ Existují prokazatelně rozdíly v úspěšnosti přijetí žen a mužů na vysoké školy, je-li uchazeč o přijetí muž, má větší šance v přijetí na 7 z 9 směrů studia, a na dva dokonce významně vyšší – tzn. že fakulta mu připiše „neviditelný, ale účinný kredit“.

▫ Deficit vzdělávacích možností na vysokých školách postihuje jak muže, tak ženy. Pro ženy má však mnohem závažnější důsledky.

▫ Ženy řeší své nerovné postavení ve společnosti úsilím o získání většího vzdělanostního kapitálu – proto převaha žen nad muži při podávání přihlášek na vysoké školy.

▫ Pro ženu je to často jediná možnost, jak zlepšit svou sociální pozici. V tomto úsilí je úspěšná však zhruba každá třetí.

Tabulka 2: Ženy a muži v Akademii věd ČR ve vedoucích funkcích

	Muži	Ženy
VO1	235	17
VO2	254	43
VO3	92	54
VO1+VO2+VO3	581	115

Vysvětlivky:

VO1 – Oblast věd o neživé přírodě
VO2 – Oblast věd o živé přírodě a chemických věd
VO3 – Oblast společenských věd

Poznámka:

Podíly mužů a žen označují průměrné přepočtené počty v jednotkách.

Zdroj:

Akademie věd ČR, 2000

Tabulka 3: Zastoupení žen v pozicích na VŠ v České republice

	Muži	Ženy
profesoři	1 447	109
docenti	2 974	716
odborní asistenti	5 401	3 798
asistenti	521	421
lektori	157	200

Počet celkem:

muži 10500, ženy 5204

Poznámka:

Podíly mužů a žen označují průměrné přepočtené počty v jednotkách

Zdroj:

Ústav pro informace ve vzdělávání, 2000

I přes „neviditelné ruce“ vzdělávacího trhu vzniká sektor, ve kterém budou mít početní převahu ženy: **učitelství, humanitní a společenské obory a také medicína.**

Sektor vědy a výzkumu je citlivá pracovní sféra s řadou specifíků a se standardy výkonu odlišnými od jiných pracovních oblastí. Nelze však zapomenout, že jakkoliv jeho význam a prestiž jsou společensky uznávány, z hlediska lidského potenciálu netvoří ani jedno procento celkové pracovní síly. Pro vědu a výzkum platí to, co bylo již řečeno o veřejné sféře. Ženská vědecká síla není homogenní ve svých postojích, a také podmínky pro vědeckou kariéru žen v různých oborech, vědních oblastech jsou rozdílné.

Máme zatím jen málo spolehlivých poznatků o podmínkách žen ve vědě a výzkumu. Zejména nám chybí výzkum jejich osobní zkušenosti s ženskou vědeckou kariérou. Tedy i její analýza, podrobná vyhodnocení v detailním úhlu pohledu z hlediska věku, různých vědních oborů a zjištění příčin rozdílných přístupů k hodnocení podmínek z hlediska rozdílu mezi ženami a muži v dané situaci.

Pro analýzu postavení žen ve vědě a výzkumu jsou zatím klíčové statistické údaje a jejich genderová analýza, ale k hlubší reflexi pozice žen ve vědě a výzkumu tyto údaje nestačí.

Tabulka 4: Průměrné hrubé měsíční mzdy mužů a žen za rok 1999 u zaměstnanců s počtem placených hodin nad 1700 a vyšším dle vzdělání

Vzdělání	Muži	Ženy	Poměr * v %
celkem:	16 109	11 793	73,2
neukončené základní	10 809	7 683	71,1
ukončené základní	11 213	8 378	74,7
střední odborné - SOU	12 855	8 750	68,0
střední bez maturity	13 255	9 406	71,0
stř.odb. na SOU s mat.	13 975	10 680	76,4
úplné stř.všeob. s mat.	17 947	12 869	71,7
úplné stř.na SOŠ a konz.	17 567	12 406	70,6
vyšší (pomaturitní)	18 124	13 543	74,8
vysokoškolské	27 736	17 273	62,3
vědecká výchova	29 155	21 909	75,2

Vysvětlivky:

*) poměr muži:ženy, v %, muži = 100 %

Zdroj:

Mzdy zaměstnanců za rok 1999 (z výběrového šetření), ČSÚ 2000 Praha
Vlastní výpočty

JAK DÁL?

V Sociologickém ústavu AV ČR vznikl projekt vytvoření „**Národního kontaktního centra – ženy a věda**“. Nelze totiž akceptovat iluze, že při monitoringu a následné analýze podmínek žen pracujících ve vědě a výzkumu lze vystačit s entuziasmem bez náležité finanční a institucionální podpory. Vytvoření NKC – ŽV je nezbytnou podmínkou pro to, aby práce v oblasti genderových analýz nebyly jen jakž takž odborně respektovány a tolerovány, ale i k tomu, aby s nimi spojené poznatky neskončily bez jakéhokoliv společenského dopadu, vlivu, a tedy i následné pozitivní změny. Financování a institucionální podpora je z tohoto hlediska nezbytná. Stejně významné je však i přijetí vznikajícího centra od žen pracujících ve vědě a výzkumu. Nejen však jejich verbálně projevená podpora, ale i jejich aktivní podíl na profilaci, plnění funkcí, a tedy i užitečnosti centra pro ně samé.

Máme za to, že centrum by mělo překlenout obecnou nechuť českých žen k vytváření ženských skupin a organizací. Současně s tím lze překonat i rozpor v tom, že si sice uvědomujeme, že postavení žen ve vědě a výzkumu není stejné s postavením mužů, přesto nevyvíjíme dostatečné aktivity k dosažení přiměřené změny. K zakládání ženských skupin, jakkoliv jejich význam nepodceňujeme, nebyly v české vědě zatím dobré podmínky mj. i proto, že ženy samy to nechtěly. Vznikl tak určitý, jakoby začarovaný kruh. Kontaktní centrum by mělo svoji činností tento kruh prolomit a umožnit překonat rozpory způsobem, který by

měl být nejen elegantní, ale zejména funkční a užitečný. Komunikačně by měl korespondovat se současnými trendy – v podobě podpory vytváření sítí (národní, evropské, mezinárodní), databází, konzultační činnosti, zprostředkovávání informací, aktuálního sdružování ad hoc k určitým otázkám a problémům. Bez zbytečné hierarchizace a delegování pravomocí, včetně rizik nesouhlasu se zastupováním.

ZAMĚŘENÍ PROJEKTU

„NÁRODNÍ KONTAKTNÍ CENTRUM – ŽENY A VĚDA“

Projekt je zaměřen na zřízení „**Národního kontaktního centra – Ženy a věda**“ (NKC – ŽV). Tato organizace bude umístěna v Sociologickém ústavu Akademie věd ČR. Bude plnit úlohu koordinačního, informačního a servisního centra aktivně podporujícího komunikaci v této oblasti, včetně podpory pracovních kontaktů a s nimi spojených kooperačních aktivit na mezinárodních programech, projektech a vědeckých stážích v rámci EU.

Centrum bude institucionálně kompenzovat deficit mezi systémovou podporou žen ve vědě a výzkumu v Evropské unii a téměř nulní informovaností o možnostech českých žen, co se týče propojení na programy, granty a mezinárodní projekty v rámci EU. **Rozšíření české národní vědní politiky o aspekty spojené s iniciativami vedoucími k podpoře žen** (zvláště pak doktorandek) v sektoru věda a výzkum se jeví jako žádoucí a přínosná pro europeizaci české vědy. Zvláště pak v situaci, kdy se česká věda a výzkum potýkají s nedostatkem či odchodem mladých lidí z vědy vůbec.

V této oblasti lze situaci českých žen působících v této sféře charakterizovat jako neuspokojivou, vyznačující se neinformovaností o možnostech využívání stávajících mezinárodně koncipovaných projektů a grantových programů vyhlášených již dříve v EU s důrazem na systematickou podporu účasti žen ve vědě a výzkumu. Europeizace národní vědní politiky předpokládá v tomto směru projevení iniciativ směřujících k nápravě této situace. Také například v oblasti organizované přípravy k vědecké práci (program tzv. evropského doktorátu je založený nejen na standardizaci výkonových norem v této sféře, ale i na podpoře integračních tendencí projevujících se v aktivitách školících pracovišť orientovaných na cíle respektující vyhlášené priority v rámci 5. Rámcového programu). Tedy iniciativ, které mohou usnadnit i řešení akutních problémů spojených a deficitem mladých talentovaných lidí v oblasti české vědy a výzkumu.

K výčtu nejdůležitějších aktivit NKC-ŽV lze také přiřadit práce týkající se propojení „ženské kontaktní sítě“ v ČR a v EU na principu zavedení „ženské agendy“ v ČR (dle již dříve deklarovaných cílů EU). Jejich součástí bude zpřístupnění všech informací tohoto druhu na www stránkách, poskytování konzultací (individuálních i v podobě aktivní podpory vytváření poradenské sítě), vytváření oborových databází žen ve vědě, prezentace a organizace informačních workshopů, edice internetového zpravodaje „Ženy a věda“ a vyhledávání vhodných partnerských subjektů pro mezinárodní ženské projekty.

CÍLEM PROJEKTU:

Hlavním cílem projektu je vybudování „Národního kontaktního centra – ženy a věda“ (NKC-ŽV). Centrum bude zprostředkovávat zapojování českých žen působících v sektoru věda a výzkum do sítí pracovišť EU. Projekt je soustředěn na posilování kompatibility strategií českých pracovišť ve vědě a výzkumu, včetně Akademie věd ČR a vysokých škol, s procesy probíhajícími v zemích EU v následujících směrech:

- implementace závazných evropských standardů politiky rovných příležitostí mužů a žen v oblasti vědy a výzkumu
- institucionální podpora průniku žen do vědy a výzkumu
- rozšíření možností spolupráce na vědeckých projektech a programech v rámci EU a přidružených zemí.

METODICKÉ PŘÍSTUPY

Smyslem projektu je zprostředkovat ženám pracujícím v sektoru vědy a výzkumu informace o aktuálním vývoji genderových otázek v této sféře práce dle metodiky Evropské komise. Tedy seznámit tyto ženy i

s rozpracováním dané problematiky, včetně faktů o postavení žen ve vědě v ČR. Protože situace v této sféře nepředstavuje izolovaný problém, činnost NKC-ŽV bude v co nejužší míře propojována se strukturami, resp. organizacemi a řídicími orgány vědy a výzkumu v ČR. Bude jim poskytovat podle jejich potřeb výsledky své činnosti, včetně přístupu ke zdrojům dat a k dalším informacím.

„Ženskou agendu“ lze v rámci sektoru věda a výzkum v Evropské unii charakterizovat jako velmi rozsáhlou, průřezovou agendu integrující ženy ve vědě a výzkumu a stimulující tvorbu dalších sítí. Její možnosti zatím v ČR nejsou využívány, i když jsou všem asociovaným zemím stále nabízeny k využití. Protože snahou EU je poskytovat ženám působícím ve vědě stále více podpory a možností (což vychází z předpokladu, že právě v této oblasti lidských zdrojů existují ještě značné rezervy), lze očekávat zvyšování významu i v dalších letech. Koordinátoři ženských evropských sítí ve vědě ve svém úsilí nalézt partnery v ČR se zatím setkávali na naší straně s informační bariérou a někdy i s nepochopením ze strany českých subjektů. Z tohoto důvodu bude NKC-ŽV klást zvýšený důraz i na plnění funkcí spojených s popularizací této problematiky a s její medializací. Skutečností však je, že **kontaktní funkce na úrovni všech vědních oborů nebyla dosud nikým realizována**. NKC-ŽV bude tuto roli partnera pro obdobné organizace působící v rámci EU i dalších zemí naplňovat. Projekt předpokládá již v prvním roce trvání své existence vybudování NKC-ŽV v Praze. **Projekt má institucionální podporu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a po tři roky bude podporován grantem č. OK437 v programu EUPRO.**

DÍLČÍ CÍLE PROJEKTU:

1. Vytvořit NKC-ŽV, které bude přijímat, vyhodnocovat a distribuovat informace mezi Evropskou komisí, Generálním direktorátem pro výzkum, sektorem „Women and Science“ a dalšími evropskými organizacemi a programy na jedné straně a českými výzkumnými, vědeckými a vysokoškolskými pracovišti.
2. Svými organizačními a kontaktními činnostmi, včetně vyhledávacích, podpořit participaci českých žen pracujících v různých oborech a specializacích ve vědě a výzkumu u nás v relevantních programech EU (včetně připravovaného 6. Rámcového programu). Zejména však v těch oborech, které jsou z daného hlediska (získávání spolupracovnic-žen k účasti na projektech se specificky ženskou problematikou např. v medicíně, v sociálních vědách, humanitních disciplínách a dalších) u nás pro nedostatek příslušných informací považovány za obory, v nichž se obtížně tyto subjekty hledají.
3. Vytvořit oborové adresáře žen ve vědě a výzkumu v ČR a poskytovat o nich informace evropským univerzitám a výzkumným centřům hledajícím u nás partnery.
4. Poskytovat asistenci ženám při podávání návrhů projektů do různých evropských vědeckých programů.
5. Poskytovat konzultace o programech a vědeckých stážích pro ženy ve vědě a výzkumu v ČR
6. Aktivně vytvářet i sítě na národní kontaktní organizace členských zemí EU.
7. Vytvořit regionální centra na univerzitách v Hradci Králové, Brně a Českých Budějovicích.
8. Zapojit NKC-ŽV do spolupráce s dalšími oborovými kontaktními organizacemi, NINET sítí a dalšími programovými a grantovými sítěmi.
9. Pořádat otevřené prezentace činnosti NKC-ŽV a podporovat osobní kontakty českých žen působících ve vědě a výzkumu.
10. Vytvářet interaktivní informační internetový zpravodaj „Ženy a věda“ v České republice.

Marie Čermáková

O BINÁRNÍ KLASIFIKACI A BIPOLÁRNÍM POHLAVNÍM SYMBOLISMU

Společnost vnímá ženy a muže jako opačná pohlaví. Je zdánlivě logické, že mají odlišné myšlení, odlišné schopnosti, ambice, zájmy, profese. Žijí v oddělených světech, které se vzájemně setkávají, nikoli však prolínají – neboť co přísluší ženě, není vhodné pro muže a naopak.

Gender je organizující sociální princip, udržovaný a produkován oběma pohlavími. Duální vnímání pohlaví má totiž „přednost“, které u jiných kategorií, např. věku, selhávají:

1. produkuje jednoznačné rozlišovací příznaky ve smyslu *má-nemá, je-není*. Má tendenci ke schematizaci *bud-anebo*.
2. Rozlišující příznak vězí „přímo na těle“. Je nepřehlédnutelný, je tudíž těžké inscenovat genderovou roli jako vedlejší roli.
3. Rozlišující příznak rozpoznají téměř všichni, nikdo se mu nevyhne.
4. Rozlišující příznak produkuje dvě zhruba stejně velké skupiny a sugeruje tak komplementaritu takového dělení.
5. Rozlišující znak je tradován po generace – příroda zajišťuje stejnoměrné dělení.
6. Binární logika je „dále zhodnotitelná“ – jako strukturální složka nejzákladnějších společenských institucí (např. manželství). V neprospěch žen se pak projevuje v dalším dělení na *svět mužů – profese* kontra *svět žen – rodina*.
7. Pěstování pohlavní diference zahrnuje její růst – ryze ženské a ryze mužské činnosti se od sebe stále více vzdalují a oddělují od sebe obě pohlaví v mnoha sociálních oblastech.

Z uvedených příčin – a to jsme ponechali stranou argumenty o tom, že ženy rodí a kojí děti – je genderový princip dělení světa hluboce zakotven a přežívá i v současnosti. S důsledky jeho působení se dnes úspěšně vyrovnává nová strategie gender mainstreamingu.²

Mocným nástrojem k předávání binární logiky je jazyk a řeč. Víme, že jazyk je nositelem kultury; není tedy důvod nepřiznat jazyku roli nositele *kultury mezilidských vztahů, kultury vzájemných vztahů pohlaví*. Jazyk je spolehlivým indikátorem postavení genderu ve společnosti. Je-li některé pohlaví společensky diskriminováno, projeví se to i v jazyce.³ Na rozdíl od demokratických států se v Česku zdráháme přiznat jazyku roli nástroje, jímž lze ovlivňovat skutečnost. Uvedme několik příkladů, jak lze pomocí změny jazykových a řečových návyků působit na smýšlení veřejnosti o ženách:

1. Přechýlený jazykový tvar *vědkyně*, je-li naprosto přirozeně používán, upoutává pozornost odborné i laické veřejnosti. V náš prospěch – pomáhá totiž etablovat ženy ve vědě. Při vyslovení mužského tvaru *vědec* si většina lidí skutečně představí muže. Žena ve vědě doposud jaksi „není namístě“.
2. Říkáme-li o sobě *jsem biolog, chemik, psycholog, odborník, analytik*, provádíme vlastně jazykový lobbying pro muže. Vzdáváme se své femininity a jazykově se identifikujeme s muži – podvědomě tím potvrzujeme, že pracovat vědecky „je neženské“.
3. Mluvní chování muže má dvojí účinek. Slova, která volíme, prozrazují, jak se stavíme k všeobecně vymezovanému obsahu ženství: zda cítíme určitý dluh vůči svým „povinnostem“, nebo zda jsme rovnocennými partnerkami mužů. Otázky, kladené často v mediálních interwiew nebo i mezi blízkými, implikují společenské stereotypy a klíše. Z odpovědí je znát, nakolik se žena s nimi ztotožňuje (1), nebo s nimi polemizuje (2):

Otázka: „Jste feministka?“

Odpověď (1): „Nejsem, ale...“

Odpověď (2): „Definujte mi vaši představu o feminismu a pak vám odpovím.“

Otázka: „Jak zvládáte všechny své povinnosti, děti, domácnost, rodinu a vědu?“

Odpověď (1): „To víte, muži to mají jednodušší...“

Odpověď (2): „Děti a domácnost přece nejsou jen moje doména.“

Otázka: „Vaše rodina tím netrpí?“

Odpověď (1): „Rodina mi toleruje, že...“, „Mám skvělou dceru a syna, kteří mi pomáhají...“

Odpověď (2): „Netrpí.“

Otázka: „Co říká váš manžel vaší profesi?“

Odpověď (1): „V manželovi mám spolehlivou oporu a zázemí...“, „Manžel mě chápe...“

Odpověď (2): „Ptáte se mužů, co říkají jejich profesím manželky?“

Jazyk a myšlení se navzájem podporují a rozvíjejí. Užívání jazyka má vliv na utváření myšlení; myšlení tříbí a upřesňuje jazyk. Odhaluje nové významy tím, že odhaluje vztahy mezi jevy. Mluvní složka genderové role nemusí být předepsána „jednou provždy“. Moderní žena ji koncipuje ve prospěch své osobní svobody a rovného postavení ve společnosti.

Jana Valdrová

Pedagogická fakulta UK, České Budějovice

- 1 Tyrell, Hartmann 1989. Überlegungen zur Universalität geschlechtlicher Differenzierung, in: Jochen Zoeffel (Hrsg.) Aufgaben, Rollen und Räume von Frau und Mann, Freiburg (Breisgau), München, S.38-79. In: Spiess, Gesine 2000. Frauen in Führungspositionen – Eine neupositionierung der Geschlechter zwischen Anpassung und Widerstand. Deutscher Städtetag, Köln, S.15-16).
- 2 Gender mainstreaming znamená (re)organizaci, zdokonalování, rozvoj a evaluaci zásadních politických procesů s cílem vnést do všech politických konceptů, na všech úrovních a ve všech fázích genderový úhel pohledu prostřednictvím osob činných v rozhodovacích procesech. O nové filozofii gender mainstreamingu viz www.feminismus.cz
- 3 Tyto vztahy zkoumá genderová lingvistika, jejíž prudký rozvoj v západní Evropě v 70. letech byl reflexí ženského hnutí v jazyce. O situaci v Česku stručně viz např. článek Valdová, Jana 2000. Jazyk jako nástroj demokratizace společnosti, in: Aspekt 2/2000-1/2001:98-100, Bratislava, SK.

INFORMACE O ZPRÁVĚ VÝBORU ETAN SCIENCE POLICIES IN THE EU: PROMOTING EXCELLENCE THROUGH MAINSTREAMING EQUALITY

V roce 2000 vydala Evropská unie zprávu týkající se genderové rovnosti ve vědecké politice. Zpráva byla připravená pro Evropskou komisi nezávislou expertní skupinou **ETAN**, věnující se systematicky otázce žen ve vědě. Představuje data dokazující, že gender stále hraje neospravedlnitelnou roli při rozhodování o alokaci míst a zdrojů ve vědě a ukazuje, že politika a postupy používané v evropských vědeckých institucích diskriminují ženy. Vychází z faktu, že nízký podíl žen ve vědě ohrožuje její **spravedlivost** (jelikož genderová diskriminace je porušením lidských práv), její **výkonnost** a **účinnost** a zároveň její **efektivnost** (protože vzdělávat mladé ženy a potom nevyužívat jejich schopností v zaměstnání je plýtváním veřejných zdrojů). Tato zpráva měla za cíl rozproudit debatu o postavení žen ve vědě a zároveň působit jako katalyzátor možných změn.

První kapitola podává statistický přehled o postavení žen ve vědě v EU a ukazuje, že i přes pozvolný pokrok v postavení žen ve vědě stále existují disciplíny, do kterých ženy takřka nevstoupily, a v těch, do kterých se jim vstoupit podařilo, se nacházejí na těch nejnižších pozicích. Vědecké odbornice pracují spíše ve veřejném sektoru, zejména na univerzitách, než v sektoru soukromém, a jen mizivé procento žen dosáhne nejvyšších pozic. Jen velmi málo žen působí v důležitých vědeckých výborech a organizacích s podílem na rozhodování. Ve většině zemí je mezi studenty na univerzitách sice 50% žen, ale čím vyšší jsou pozice ve vědecké kariéře, tím je podíl žen nižší. Tento postupný odchod žen z vědy na vyšších příčkách vědecké dráhy bývá přirovnáván ke „**kapajícímu potrubí**“¹. Kapitola dále ukazuje, že přetrvává zásadní nerovnost v odměňování žen a mužů ve vědě: ženy jsou placeny méně než muži na každém jednotlivém stupni univerzitní hierarchie. V mnoha členských státech chybí průhlednost ohodnocení vzhledem k existenci různých „příplatků“ a „odměn“, což znamená, že jednotlivci nacházející se oficiálně na stejné úrovni dostávají rozdílné platy. Navíc mezi vědeckými pracovníky zaměstnanými na časově omezenou pracovní smlouvu je větší podíl žen než mužů, zatímco v trvalém pracovním poměru, který je z mnoha hledisek výhodnější, převažují muži.

Druhá kapitola, zabývající se způsobem zaměstnávání ve vědeckých profesích, poukazuje na to, že pro zajištění nejvyšší kvality vědeckého výzkumu a výuky je nutné zaměstnat a podporovat ty nejlepší lidi – jenže většina univerzit a výzkumných center stále používá zastaralé a neprůhledné postupy najímání zaměstnanců². Evropská unie proti tomu staví **čtyři základní principy a aktivity**:

Rovné zacházení: rovný přístup k ženám a k mužům bohužel často znamená, že je s ženami zacházeno, jako by byly *stejně* jako muži a nikoli *rovnoprávně*. Jenže pokud je s ženami zacházeno stejně jako s muži, jsou muži fakticky zvýhodňováni (příkladem je favorizace nepřerušené profesní dráhy při pracovním postupu).

Pozitivní akce: rovné zacházení vždy nevede ke skutečné rovnosti, proto EU zavádí konkrétní programy, které mají za cíl vyrovnat znevýhodnění žen ve vědě a učinit vědu, techniku a technologii pro dívky a ženy atraktivnější. Jedná se o různé podpory a stipendia, vytváření speciálních pracovních míst pro ženy atp.

Mainstreaming: je oproti předchozím dlouhodobou strategií: spočívá v tom, že nejprve jsou odhaleny skryté mechanismy, které nezamýšleně zvýhodňují muže, a poté jsou systémy měněny tak, aby poskytovaly ženám a mužům stejné příležitosti.

Sítě pro ženy ve vědě: vznikají sítě podpory pro ženy, usilující o sebezprosažení ve vědeckých oblastech.

Další kapitola této publikace se věnuje analýze spravedlivosti hodnocení a financování vědeckých pracovníků a pracovníc. Ukazuje, že používaný systém, tzv. **peer review**, jenž vychází z toho, že vědečtí kolegové (peers) mají největší předpoklady posuzovat jiné vědce, je značně **genderově zaujatý**. Nedostatky tohoto systému byly odhaleny v nedávné studii provedené ve Švédsku, jejímž autorkami byly Christine Wenneras a Agnes Wold. Jejich analýza ukázala tři nezávislé faktory ovlivňující úspěch žadatelů o stipendia a granty: vědeckou produktivitu, gender a vazbu na některého ze členů výboru peer review. Bylo zjištěno, že prostá příslušnost k mužskému pohlaví znamená totéž jako 20 publikací v uznávaných odborných časopisech navíc. Jiná studie prokázala, že ženy sice méně publikují, ale do svých publikací zahrnují více informací a jejich publikace jsou potom častěji citovány. Z toho je zřejmé, že ukazatele produktivity, podle nichž se rozhoduje o přidělení zdrojů, jsou šité na míru mužům³.

Následující kapitola se táže, do jaké míry se ženy účastní **nejvyššího rozhodování** ve světě vědy. Ve většině případů je podíl žen v klíčových výborech rozhodujících o tváři vědy neuspokojivě nízký. Kapitola uzavírá: „Bílí muži starší padesáti let zdrcujícím způsobem ovládají nejvyšší vědecké výbory, které přidělují výzkumné fondy, granty a ocenění. Příjemci těchto zdrojů také pocházejí nejčastěji z téže demografické kategorie. To má bezpochyby zásadní vliv na rozhodování o tom, čím se věda bude zabývat.“⁴

V další kapitole je analyzováno postavení žen ve **vzdělávacím systému**. Je zde odpovídána otázka, jaké vylučující mechanismy vedou ženy a dívky ve školách k tomu, že si nevybírají vědecké předměty a obory, a jaká opatření je třeba přijmout, aby ženy, jež přerušují svou kariéru kvůli mateřství, měly možnost se do vědy opět vrátit a nebyly pro vědu ztraceny navždy. Poukazuje se zde na fakt, že školský systém je založen na silných **genderových stereotypech** o tom, co se hodí pro chlapce a co pro dívky. Značný počet žen a dívek si dokonce ani neuvědomí, že má na výběr: obrovský tlak gender kontraktu a segregace podle pohlaví na středních a vysokých školách a pracovním trhu již dopředu nabízejí jen velmi omezené volby. Tyto tlaky vedou k tomu, že dívky se již velice záhy samy vylučují z „vědeckých“ oborů, zatímco chlapci si je vybírají, i když pro ně třeba ani nemají dostatečné předpoklady.

Následující kapitola se zasazuje o rozvoj rovných práv a příležitostí, o přijímání konkrétních opatření a o mainstreaming genderové rovnosti ve vědeckých institucích. Autorky a autoři se zde zaměřují na principy a nástroje mainstreamingu, jež mohou být využity k transformaci vědy a vědeckých institucí.

Další kapitola zdůrazňuje, že pokud chceme prosadit nějaké změny, musíme mít jasnou představu o situaci, již chceme měnit, a proto je nutné získávat taková data, která by jasně odrážela existující nerovnosti, to znamená **statistické údaje rozdělené podle genderu**. Stávající statistiky jsou jen zlomkové, nesystematické a nevhodné pro komparaci; každá položka musí být samostatně vyžádána ve statistických úřadech, akademických, grantových agenturách či jiných organizacích v každém jednotlivém členském státu. V této kapitole je definováno, jaké statistiky by měly být shromažďovány a kým. Je nutné měřit zejména všechny typy segregace, jímž jsou ženy ve vědě vystaveny: **segregaci horizontální, vertikální, finanční a časovou**.

V poslední kapitole jsou ukázány **cíle**, jichž je třeba ve vědecké politice dosáhnout, a **postupy**, jakými je možno realizovat žádoucí změny. Jsou zde shromážděna doporučení Evropské unie týkající se zlepšení postavení žen ve vědě. První skupina doporučení se týká **změn legislativy**: publikace například doporučuje přijetí nových zákonů o genderové rovnováze ve veřejných tělesech, to znamená kvót zajišťujících, aby obě pohlaví byla zastoupena alespoň 40 procenty. Dále doporučuje shromažďovat genderově segregované statistické údaje, které by byly srovnatelné ve všech členských státech. Doporučení se týkají také **mainstreamingu**

uvnitř Rámcových Programů určujících vědeckou politiku Evropské unie (například začleňování většího počtu žen do klíčových rozhodovacích výborů, odmítnutí financování konferencí, na nichž nepřednáší dostatečný podíl žen, prověřování financování vědeckých projektů, které jako vzorek používají jen jedno pohlaví, a zajištění zdrojů pro analýzy postavení žen ve vědě, aby byly k dispozici potřebné informace). Další oblast doporučení se týká **specifických aktivit v rámci 6. Rámcového programu**; návrhy se zaměřují na konkrétní pozitivní akce, které mají za úkol podporovat vědkyně v klíčových stádiích jejich kariér a pomoci jim překonávat překážky, které stojí ženám v cestě. Členským státům a jejich institucím publikace doporučuje prověřit způsob, jakým jsou vědci zaměstnáváni, přijmout opatření minimalizující rozdíly v platech žen a mužů, a zajistit rovnováhu zastoupení obou pohlaví na nejvyšších pozicích a ve výborech rozhodujících o vědě.

Zpráva obsahuje navíc šedesát stran příloh, kde lze nalézt všechny podstatné informace týkající se problematiky žen ve vědě v Evropské unii: odkazy na další publikace a internetové adresy, shrnutí předchozích doporučení, statistické údaje o zastoupení žen v různých odvětvích a na různých úrovních vědy, v rozhodovacích výborech a mezi nominovanými na různé vědecké ceny a další.⁵

Radka Radimská

1 *Science policies in the EU : Promoting excellence through mainstreaming equality. A Report from the ETAN Expert Working Group on Woman and Science. Published by the European Commission. European Communities, 2000. Str. 12.*

2 Tamtéž, str. 21.

3 Tamtéž, str. 42.

4 Tamtéž, str. 55.

5 Zpráva Science policies in the EU : Promoting excellence through main-streaming equality je v několika evropských jazycích k dispozici na internetových stránkách www.cordis.lu/rtid2002/science-society/women/htm.

NAUČIT SE ŽÍT S VĚDOU: PŘÍBĚH O ZKLAMÁNÍ JEDNÉ ŽENY BETH MARTIN

Je mi 25 let. Od dětství jsem si představovala, že budu pracovat v nějakém vědeckém oboru, od kosmického až po biomedikální výzkum. Složila jsem bakalářskou zkoušku z biologie na jedné z předních univerzit a déle než tři roky jsem se zabývala molekulární biologii a biotechnologií plodin. Nyní mám možnost pokračovat ve svém vzdělávání pod vedením jednoho z nejvýznamnějších představitelů této vědecké oblasti, ale rozhodla jsem se, že této možnosti nevyužiji.

Ve skutečnosti jsem již od začátku svého studia mnohokrát uvažovala o ukončení své vědecké kariéry. V minulosti mě od tohoto rozhodnutí vzdychky odvrátilo přesvědčení, že přece jen mám snad alespoň minimální naději nalézt ve vědě nějaké místočko, kde by se mi mohlo dařit a kde bych mohla něčím přispět. Jenže všechny mé snahy udržet se ve vědecké mašinérii se vždy setkaly s jediným výsledkem: s rostoucím pocitem rozčarování a zklamání. Zkušenosti mě přivedly ke konečnému závěru, že je pro mě nemožné najít takovou vědní oblast, ve které bych se mohla realizovat.

Když jsem začala studovat na Appalachian State University, malé univerzitě v horách Severní Karolíny, zvolila jsem si jako hlavní studijní obor biologii. Ještě před koncem roku jsem si uvědomila, že se cítím mnohem příjemněji na hodinách, které se netýkají vědy – například na hodinách filozofie nebo angličtiny. To, co mi tehdy během hodin biologie a při práci v laboratoři připadalo jako jakýsi neurčitý nepříjemný pocit, nyní chápu jako důsledek existence něčeho, co nazývám „pánský klub“ na katedře biologie. Samotný fakt, že celé oddělení bylo na všech úrovních, od studentů až po profesory, tvořeno převážně jen muži, snad ještě nevysvětluje, proč jsem se tam cítila tak cize. O odvahu mě nepřipravovala jen přítomnost mužů a nepřítomnost žen, ale zejména kultura samotné vědy a společenské předpoklady o tom, kdo vědci jsou; a to vše způsobilo, že jsem se musela cítit jako outsider.

....

Během druhého ročníku jsem se proto začala zabývat filozofií a sociologií vědy a začala jsem si zřetelně všimnout toho, jak je struktura našeho myšlení a interpretace každodenních událostí založena na

definování věcí jejich protiklady. Logika je například definována jako nepřítomnost emocí. K dalším obecně přijímaným binárním protikladům patří zejména aktivní versus pasivní, rozum versus cit a vědění versus intuice. Ve všech těchto případech je první pojem asociován s maskulinní a druhý s femininní charakteristikou. Paušální generalizace vede zpravidla k tomu, že ženy jsou vnímány v rámci kulturně připsaných femininních charakteristik. V důsledku toho je schopnost vědeckého uvažování automaticky vyloučena z pojetí *ženskosti*. Sociální zakořeněnost těchto dichotomií je zčásti odpovědná za profesionální přehlížení, se kterým se ženy setkávají ve vědě a dalších oblastech tradičně ovládaných muži.

....

Vedoucí výzkumu, ve kterém jsem pracovala, se ke mně neustále choval špatně. Neprojevilo mi ani špetku úcty, bránil mým pokusům přispět k našemu projektu a podkopával mé úsilí zatajováním informací. Nebyla jsem pro něj nic víc než levná pracovní síla. Nejenže nečekal, že něčím přispěji k projektu, ale ani si to nepřál, a tudíž mi bránil nějak přispět (to není ve výzkumných laboratořích nijak výjimečná situace, ale to neznamená, že ji lze tolerovat). Já jsem ale přesto vytrvala. I když na mě nyní stále nahlíží ponejvíce jako na levnou pracovní sílu, čas od času mě tento profesor již uznává jako mladšího spolupracovníka, a postgraduální studenti a postdoktorandi v naší skupině mě berou jako kolegyni. Nyní mohu využít příležitosti absolvovat za takovýchto podmínek postgraduální studium, ale můj vnitřní hlas mě mocně varuje, že podstoupím roky frustrace během studia jen proto, abych byla vystavena stejnému zastrašování, jakmile nastoupím svou profesní dráhu. Již nevěřím, že bych mohla nějak napomoci revoluci ve vědě. Zahořkla jsem při představě, že bych měla strávit zbytek života bojem proti existujícímu systému anebo přizpůsobováním se a přitom potlačovat svůj vztek a neuspokojení.

Co mě přimělo vzdát se kariéry, kterou mi nabízí mé vzdělání? Říkala jsem, co se mi na vědě nelíbí: obecný charakter moderní vědy, který se mi v dětství zdál hrdinský a vzrušující, ale nyní se mi jeví přinejmenším jako nemorální. Jako další důvod bych mohla vyjmenovat různé druhy chování a jednání, na která jsem narážela během svého postgraduálního studia a práce ve vědě. Žádný z předpoklů a zaujatostí, se kterými jsem se setkala, není ani neobvyklý, ani protizákonný. Pokud by tomu tak bylo, využila bych všech dostupných prostředků, jak proti nim bojovat. Jednalo se ale jen o jemné a neustále znevažování, které mě postupně přivedlo k rozhodnutí skončit kariéru ve vědeckém výzkumu.

Jedním z faktorů, se kterým jsem se setkala a který obvykle vede k odcizení studentek vědeckých oborů, je ustavičné přehlížení žen během vyučování. K dívkám je ve třídách přistupováno, jako by byly nadbytečné. Obecně se předpokládá, že chodíme do školy jen pro zábavu a učení tedy nebereme tak vážně jako naši mužští kolegové. Konec konců, nezapisují se dívky na univerzity hlavně proto, aby našly vhodné partnery pro manželství a aby se staly „paní s titulem“? Přinejlepším se předpokládá, že studujeme na univerzitě, abychom získaly základní znalosti, které nám umožní pracovat jako techničky v laboratořích nebo asistentky nějakého *skutečného* (tzn. mužského) výzkumníka. Ženy jsou během vyučování ignorovány, a navíc je jim dáváno najevo, že se od nich neočekávají žádné velké výkony. Profesori, kteří zaujímají tento postoj, možná věří, že ženám prokazují službu tím, že je chrání před eventuálním ponižením před celou třídou, před okamžiky, ve kterých by se mohla projevit jejich předpokládaná neznalost. Pokud se setkáte s profesorem s takovýmto postojem, máte možnost, že pokud se necháte vidět a slyšet, změní názory, které o vás má. Berte si proto při hodinách slovo, snažte se s profesory hovořit po vyučování, pokládejte dobré otázky a buďte úspěšné u zkoušek. Jste-li totiž neustále ignorována, připraví vás to o odvalu. Na druhou stranu ale, když jste neustále vychvalována až do nebe jen za to, že se vám podařilo splnit standardní požadavky kurzu, může to mít také zničující efekt na vaše sebevědomí. Uznání dobře udělané práce je jedna věc, ale neustálá pozornost k *jakémukoli* výkonu jako by předpokládala, že skutečně výjimečný výkon se od vás rozhodně neočekává. Například jednou jsem měla učitele výpočetní techniky, který mě nadšeně chválil za úspěšné dokončení počítačového programu, a tím mi dodával pocit, že můj výkon byl naprosto výjimečný. Ale student, který seděl vedle mě a ukončil program takřka zároveň se mnou, nezáskal žádnou zvláštní pochvalu, protože se od něj pravděpodobně očekávalo, že úkol bez problémů splní. Bylo to jako by

učitel říkal mně a celému zbytku třídy: „Podívejte se na to! Dokázala to, přestože je to holka!“ Ve mně to zanechalo pocit, že se ode mě jednoduše neočekává totéž co od mých spolužáků mužského pohlaví.

....

Může přítomnost většího počtu žen ve vědě nějak změnit pokrivené a nemorální praktické využívání vědy? Ano i ne. Ženám se již podařilo pozitivně ovlivnit lékařský výzkum. Vstup žen do testování léků a do výzkumů týkajících se ženských nemocí dává nadějně výsledky, ale je to velice nový a nedávny fenomén. Navíc, vědec není nic jiného než vědec, i když je ženského pohlaví. Laboratoř vedená ženou také funguje hlavně díky grantům a výzkum je řízen zájmy grantových agentur. A ženy-výzkumnice mají méně možností ve vyhledávání fondů umožňujících sociálně odpovědný výzkum než muži, jelikož grantový systém je ovládan mužů a navíc orientován na zisk. Domnívám se, že muž-vědec má větší pravděpodobnost získat zdroje pro financování neobvyklých či riskantních výzkumných projektů. Bude pokládán za tvůrčího a sociálně angažovaného a bude vychvalován za snahu prozkoumat nové otázky. Na druhou stranu žena, která předloží tentýž projekt, bude pravděpodobně odsouzena za plýtvání peněží a za sledování vlastních osobních zájmů na úkor vědy.

Ta optimističtější část mne samé (ta, která mě až do současnosti udržela ve vědě) stále věří, že větší počet žen na špičkových pozicích v politice a ve vědeckém výzkumu bude znamenat změnu ve směru výzkumu, v druhu kladených otázek a v aplikaci výsledků. Ale ženy, pracující na nižších pozicích jako řadoví pěstáci výzkumných laboratoř, jsou jen techničky a ne vědkyně, ruce a ne mozky.

Mé plány do budoucna se stále pohybují okolo vědy. Chtěla bych sestavit projekt psaní o vědě, projekt, který by umožnil rozčarovaným vědkyním stát se překladatelkami – zprostředkovatelkami vědeckého výzkumu. Nebudu se věnovat laboratornímu výzkumu, ale budu o výzkumu psát a vysvětlovat jej. Stále budu blízko vědy, ale budu patřit do komunity spisovatelů. Nevím, zda mi bude práce v laboratoř chybět, ale jsem si jistá, že mi nebude chybět pocit izolace a odcizení, pocit, že nikam nepatřím.

překlad: Radka Radimská

Převzato z:

Beth Martin: Coming to Terms With Science: A Woman's Story of Disillusionment. In: Angela M. Pattatucci (ed.): *Women in Science – Meeting Career Challenges*. Sage Publications, Inc, Thousand Oaks 1998.

SBorník *Women in Science – Meeting Career Challenges* přináší netradiční analýzu překážek a problémů, se kterými se setkávají ženy v prostředí vědy, včetně různých faktorů, jež způsobují nízkou účast žen v jednotlivých vědeckých disciplínách. Angela M. Pattatucci, významná interdisciplinární badatelka, zorganizovala setkání 25 vědkyň z různých oblastí a pozic ve vědecké kariéře – od studentek až po představitelky nejvyšších pozic v univerzitních hierarchiích. Tyto ženy zde nabízejí svůj osobní pohled na prostředí vědy, v němž se pohybují a které je jim ve většině případů nepřátelské.

Z KONFERENCÍ...

KONFERENCE ŽENY V AKADEMII

7. – 9. KVĚTNA 2001, OSLO

Ve dnech 7. – 9. května 2001 se v norském Oslu uskutečnila konference Women in Academia – a Nordic Perspective (Ženy v akademii – severská perspektiva). I když konferenci organizovala Nordic Academy for Advanced Study – NorFA (Severská akademie pro další vzdělávání), která se zaměřuje především na spolupráci severských zemí a účastníci byli převážně jejich zástupci, pozváni byli i představitelé akademické obce a ministerstev ze zemí střední a východní Evropy, ale i někteří významní hosté z celého světa.

Konference tematicky zapadá do oblasti Ženy ve vědě, a proto se jí účastnily i dvě členky české skupiny Helsinky group (PhDr. Marie Čermáková a Dr. Iva Lekešová CSc.), ale i zástupkyně této skupiny z jiných zemí Evropské unie. Tato skupina byla ustanovena v roce 1999 a jsou v ní zastoupeny všechny členské a kandidátské státy. Jejím úkolem je příprava srovnatelných evropských ukazatelů tak, aby mohlo být monitorováno začlenění žen do evropského výzkumu.

Konference byla uspořádána u příležitosti desátého výročí existence pořádající organizace a byla příležitostí k debatě o genderové rovnosti na vyšších stupních vzdělání a výzkumu. Setkali se zde výzkumní pracovníci, PhD. studenti, úředníci a sociálněpolitičtí činitelé z této oblasti zájmu.

Konferenci uvedla zcela výjimečná žena – zvláštní host konference – bývalá islandská prezidentka z let 1980 – 1996 Vigdís Finnbogadóttir. Klíčovou řeč v úvodním plénu nazvanou *Strategies for gender equality in Academia* (Strategie pro genderovou rovnost v akademii) přednesla známá australská socioložka Carol Lee Bacchi, profesorka politických věd na University of Adelaide. Zabývala se jednak změnami v jazyce sociální politiky, kdy se přechází od užívání cílové skupiny žen ke konceptu gender a od koncepce rovných příležitostí k mainstreamingu. Tyto změny odrážejí rozšíření problematiky rovných příležitostí mužů a žen do všech sociálněpolitických oblastí. To zároveň souvisí i s formulací a reprezentací problémů v navržených politikách, ze kterých je možné odhalit směry zájmů jejich tvůrců.

Stěžejní částí konference byly tři paralelní workshopy, které byly vždy podle konkrétního tématu uvedeny několika mluvčími a po přestávce následovala diskuse.

První workshop nesl téma **Building good indicators for equality in Academia – the Nordic countries in comparative perspective (Vytváření vhodných indikátorů pro rovnost v akademii – komparace severských zemí)**. Přednášky této sekce zajistila Brigitte Degen z Evropské komise, Karin Madsen, dánské Ministerstvo pro vědu a informační technologie a Kerstin Fredriksson ze Statistického úřadu, Švédsko. Koordinátorkou workshopu byla Barbara Hartung z německého Ministerstva pro vědu a kulturu. První přednáška byla věnována historii podpory, kterou věnuje EK problematice Žena a věda, a zdůraznila význam Helsinky group. Další přednáška byla věnována možnosti zvyšování počtu žen v dánské akademii (získávání studentek pro akademickou kariéru, možnost univerzitních kvalifikačních kurzů, ustanovení národních a mezinárodních networků). Závěrečná přednáška této části semináře byla věnována statistickým ukazatelům a významu sběru relevantních dat o účasti žen ve vědě. V diskusi bylo konstatováno, že je třeba podpořit to období, kdy by se ženy mohly zajímat o vědeckou kariéru a nastinit nové perspektivy. Přání mužů i žen v oblasti vědy a výzkumu jsou často stejná, ale je třeba konkretizovat důvody, proč není vyšší účast žen v oblasti vědy a výzkumu.

Druhý paralelní workshop byl zaměřen na **Mainstreaming in Academia – experiences and challenges (Mainstreaming v akademii – zkušenosti a výzvy)**. Mluvčí workshopu byly Joyce Fletcher (Simmons, USA) a Gertrud Astrom (Stockholm, Švédsko). Koordinátorkou byla Catherine Egeland (Kodaň, Dánsko). Panelu se zúčastnilo 40 lidí. Průběh panelu byl velmi zajímavý. Diskutovalo se o možnostech mainstreamingu. Diskuze vedla k závěru, že bude trvat dlouhou dobu, než dojde k prosazení rovnosti v akademických strukturách, proto se úvahy nesly ve smyslu vytváření dlouhodobých strategií. Diskutovalo se o politické, ale i běžné praktické stránce procesu gender mainstreamingu. Záměry byly formulovány zajímavým způsobem. Panel se rozdělil na 5 skupin, z nichž každá pojednávala o 1 problému z 5 nejdůležitějších – panelem vytypovaných hledisek. Například: otázky akademických svobod, konkurenceschopnosti, podmínek ženské kariéry, otázky kvót atd.

Téma třetího workshopu bylo **Recruiting and retaining women researchers in knowledge-based organizations (Získávání a udržování žen výzkumnic ve vědeckých organizacích)**. Profesorka na Blekinge Institute of Technology, Lena Troyer, popsala své zkušenosti s vedením první Vysoké školy pro ženy na Technické fakultě Lulea Univerzity ve Švédsku. Ölōf Sigurdardóttir, specialista klinické chemie na Landspítalinn University Hospital na Islandu představila „mentoring programme“, kterého se zúčastnila v letech 1994 – 1995 na Karlinska Institutu. Během diskuze přišlo na řadu mnoho zásadních problémů, se kterými se ženy při rozvoji kariéry v akademické oblasti potýkají. Diskutovalo se i o nastavení tzv. post – PhD. scholarships, které jsou velmi často omezeny na věkovou kategorii do 35 let, což je zřejmě jednou z hlavních příčin deficitu žen mezi zájemci. Právě v tomto období jsou ženy jednak nejvíce angažovány v rodině především starostí o děti. Vedle toho je rodinný gender kontrakt často příčinou neochoty

partnera opustit svou práci a odcestovat např. na dobu jednoho roku s partnerkou a dětmi, i když v případě muže je toto rozhodnutí na straně partnerky téměř samozřejmostí. Diskutující v tomto případě došli k závěru, že toto pravidlo je pro ženy velmi omezující, protože žena mezi 40 a 50 lety, jejíž děti jsou již samostatné, by měla lepší možnost a často i chuť takových nabídek využít a právě v tomto období rozvíjet svou kariéru.

Carol Lee Bacchi vyslovila ve svém závěrečném shrnutí workshopů velmi výstižnou myšlenku: „Women are not disabled, they are in the disabling environment“ (Ženy nejsou neschopné, jsou pouze v zneschopňujícím prostředí).

Alena Křížková, Marie Čermáková, Iva Lekešová

ŽENY, MUŽI A VĚDA — JEDNAT V ZÁJMU ROVNOSTI 17. – 18. ZÁŘÍ 2001 CNRS ILE DE FRANCE — GIF SUR YVETTE

Jednat v zájmu rovnosti (Agir pour l'égalité) bylo podtitulem dalšího z řady evropských mezinárodních setkání na téma ženy a věda. Francouzské národní centrum pro vědecký výzkum (CNRS – Centre national de la recherche scientifique) pořádalo toto setkání letos v Paříži v návaznosti na loňskou konferenci „Ženy a věda“ konanou tamtéž s podtitulem „Mají ženy méně vědecké myšlení než muži?“ Letošní konference byla zahájena filmovým sestřihem z konference loňské a uzavřena filmem, který organizátoři sestříhali z nejzajímavějších okamžiků prvního dne setkání.

Jedním z hlavních organizátorů v rámci CNRS byla „Mise za místo žen v CNRS“ založená v červenci 2000 na základě tzv. pilotážní rady „Disciplíny, obory, kariéry a gender. Místo žen v CNRS“. Vedení CNRS chce tímto vytvořit rovné příležitosti pro ženy a muže v přístupu do pyramidy pozic vědeckého výzkumu. Přesto, že ženy v CNRS tvoří téměř polovinu míst (42%), ženy v technických a administrativních pozicích tvoří 52% oproti 30% vědkyň. Mezi 3 400 vědkyň této nejvýznamnější francouzské výzkumné organizace je pouze 130 žen vedoucích výzkumu 1. třídy. Úkolem „Mise“ je vytvářet statistiky, analýzy a identifikovat faktory, ovlivňující kariéry žen a reprezentovat ženy v CNRS; podporovat výzkumy v oblasti genderu, a tak celkově dosáhnout vyrovnaného zastoupení žen a mužů na všech pozicích.

Program prvního dne nastolil čtyři základní témata v podobě čtyř panelů složených z vědkyň a vědců, vzdělávacích pracovníků a pracovníků, novinářek a novinářů a doktorandek. Každý z panelů přinesl jiné téma, ke kterému bylo vzneseno mnoho otázek a rozporuplných argumentů. První panel nesl název **Řešení změny (Solutions de transition)** a z velké části se diskutovalo o systému vzdělávání, který je jednou z klíčových oblastí, ve které je třeba změny. Jde o to zajistit výchovu a vzdělání k genderové rovnosti. Jednak šlo o problém feminizace školství, která má za následek reprodukci genderových stereotypů v myšlení žáků a studentů, ale diskutovalo se i o výhodách a nevýhodách koedukovaného vzdělání chlapců a dívek. Koedukované vzdělávání bylo většinou diskutujícími přijímáno jako jeden z pilířů dosahování rovnosti. Marie-Noelle Barton, která pracuje ve Velké Británii na projektu většího zastoupení žen v inženýrských profesích, však přednesla zajímavou zkušenost. V rámci svého projektu totiž ověřila, že zhruba do deseti let je pro sebevědomí a sebezapřetí dívek lepší oddělené vzdělání od chlapců. V homogenním kolektivu nedochází ke stereotypnímu dělení gender rolí např. v rámci práce ve skupinách (chlapec obsadí počítač a dívka přihlíží). Od deseti let již jsou takto vyučované děti připraveny se stejně prosadit ve smíšeném kolektivu. Zdůraznila také důležitost výchovy k genderové rovnosti v útlém věku dětí: zhruba do deseti let je tato výchova prevencí vzniku a fixace genderových stereotypů, v pozdějším věku je už tuto výchovu možné přirovnat spíše k „léčbě“, resp. nápravě již vytvořeného vidění společnosti, která se ve svých výsledcích prevencí nevyrovná. Dále byla projednávána důležitost účasti žen v různých radách a hodnotících komisích, které mají velký vliv na zastoupení žen na jednotlivých pozicích ve vědě a výzkumu. Místa v těchto orgánech jsou totiž často obsazována na základě nominací, jejichž pravidla a kritéria nejsou jasně dána, a nominace tak jsou z velké části výsledkem neformálních mužských sítí kontaktů, do kterých ženy jen velmi těžko pronikají. Bylo tedy navrženo, aby se pravidla pro nominace

výrazně zpřehlednila, což by zajistilo rovné příležitosti pro ženy i muže být do těchto komisí zvoleni.

Tématem druhého panelu byla **Řeč a přijetí (Langage et accueil)**. Otázkou, která se pak nesla zbytkem konference bylo sebepojetí a sebenazývání žen vědkyň. Zdá se, že konference byla mezníkem, kdy se ženy skutečně naučily nebo začaly učit nazývat vědkyňmi. Doposud zde totiž ženy o sobě mluvily jako o vědci (chercheur – vědec, chercheuse – vědkyně). Návrh, aby se ženy konečně začaly nazývat vědkyňmi u nás poprvé veřejně přednesla PhDr. Jana Valdřová na první konferenci „Ženy a věda“ u nás letos v květnu. Na tomto příkladě jsem si uvědomila, že naše společnost není v některých ohledech tak pozadu za společnostmi francouzskou. Byla zdůrazněna důležitost zvyšování citlivosti společnosti na genderové otázky. Problémem prosazení žen v pracovním prostředí totiž často bývá standard definice pracovního místa, který je sice považován za genderově neutrální, ale ve skutečnosti tím, že není flexibilní vzhledem k sociální a rodinné situaci pracovníka, lépe vyhovuje mužům, jejichž kariéra je mnohem méně ovlivněna těmito okolnostmi. V rámci diskuse padly dva protichůdné názory: buď učit ženy, jak se daným podmínkám přizpůsobí a v rámci nich jednat tak, aby žena tyto podmínky splnila nebo přijmout opatření pro lepší sladění práce a rodiny na příklad formou pomoci zaměstnavatele s hlídáním a péčí o děti. Z tohoto hlediska bylo navrženo několik konkrétních opatření, která by pomohla odstranit nevýhodnou pozici žen a změnit diskriminační podmínky. Například tím, že se zavede pravidlo, že důležité schůze se nebudou konat po 16 hodině, kdy jsou již ženy často nuceny opustit zaměstnání kvůli dětem, nebo se zřídí zařízení péče o děti přímo na pracovišti.

Třetí panel byl nazván **Ženský management (Management au féminin)**. Otázka, která byla nastolena na začátku: Existuje ženský styl řízení, který je odlišný od mužského způsobu řízení? zůstala nezodpovězena, neboť diskutující se rozdělili zhruba do dvou opozičních skupin. Ženský styl řízení je jiný, ženy na vedoucích pozicích jsou přesvědčivější, mají větší smysl pro humor a vyznačují se participativnějším stylem řízení ve smyslu komunikace s podřízenými. Na základě těchto výsledků výzkumu žen manažerek však padlo varování, že existuje nebezpečí, že ženy v důsledku těchto charakteristik spadnou do kategorie tzv. soft managementu a muži naopak upevní svou pozici označením jejich stylu jako managementu strategického. Zástupkyně společnosti I'Oréal představila výsledky dalšího výzkumu, který zkoumal různé složené pracovní skupiny podle pohlaví z hlediska jejich produktivnosti. Jako nejproduktivnější se ukázaly být smíšené pracovní týmy řízené ženou.

Poslední panel **Výchova k rovnosti (Formation a l'égalité)** dále rozvíjel témata nastolená již v prvním panelu. Zajímavým návrhem, který v této diskusi padl, bylo přesvědčení o důležitosti základních znalostí o genderových otázkách u každého člověka, který projde vzdělávacím systémem. Bylo tedy navrženo, aby byl základní kurz o genderu povinný pro všechny studenty minimálně v prvním ročníku vysokoškolského studia. V rámci vzdělání je třeba pracovat na zpočtybném a rozrušeném vžitých genderových stereotypů a nabízet žákům a studentům obraz ženy např. vědkyně. Je třeba ukázat různé možnosti seberealizace žen, což napomůže nejen mladým ženám odvážit se vžít stereotypy překročit, ale i celé společnosti respektovat široké spektrum životních strategií žen i mužů.

Závěrem promluvil regionální zástupce CNRS Raymond Duval a francouzský ministr výzkumu Roger-Gérard Schwartzberg. Oba ve své řeči podpořili zavedení kvót pro ženy ve vědě jako časově omezenou pozitivní akci, která by dlouhodobě zlepšila postavení žen v této oblasti. Mimo jiné se na závěr konference hlasovalo i o této otázce a ze 70 účastníků se pro zavedení kvót vyjádřilo 79%. „Jednat v zájmu rovnosti žen totiž v prvé řadě znamená mobilizovat sebe a své okolí k akcím, které by k tomuto cíli mohly vést“ rekla závěrem Sylvie Moreau, ředitelka Mise za místo žen v CNRS.

Alena Křížková

ZPRÁVA Z KONFERENCE GENDER & RESEARCH 8. – 9. LISTOPADU 2001, EC, BRUSEL

Na konferenci Gender a výzkum se v Bruselu sešli političtí představitelé a představitelky se zástupci vědecké komunity. Cílem konference bylo

dát nový impuls snahám integrovat genderovou perspektivu do evropského výzkumu, zejména v souvislosti s ustavením Evropské výzkumné oblasti (European Research Area).

Konference probíhala dva dny, přičemž první byl věnován zejména politickému aspektu a prezentaci výsledků jednotlivých **studii vlivu genderu (gender impact assesment studies)**, které byly vypracovány v rámci 5. Rámcového programu a měly by posloužit jako základ pro další vývoj v rámci 6. Rámcového programu.

Delegátky a delegáty konference přivítal **R.Gerold**, ředitel ERA z DG Research. Ve svém projevu uvedl nutnost politických opatření na podporu žen v oblasti R&D ze strany Evropského parlamentu i Evropské komise. Za hlavní prioritu označil podporu mladých žen ve vědě. Cílem je 40% účast žen ve výzkumných projektech. Participace žen není dostačující.

Poté prezentovala **Teresa Rees** z Cardiff University výsledky Helsinky Group (HG byla založena v prosinci 1999, kdy se v Helsinkách sešli národní zástupci v oblasti žen a vědy. HG sdružuje 29 zemí asociovaných s 5. Rámcovým programem). **Zmínila přetrvávající nedostatek sjednocených statistik v rámci jednotlivých zemí, obecnou neexistenci genderového vyvážení na rozhodovacích pozicích a nutnost modernizovat univerzitní politiku lidských zdrojů.** Jako jeden z hlavních problémů uvedla tzv. „leaky pipeline“, tj. že ženy odcházejí na každé úrovni akademické hierarchie. K řešení těchto problémů je na mezinárodní úrovni podle Rees nutné zavést sjednocené statistiky a indikátory, národní zprávy a dohodnout se na pracovních „balíčcích“. Na národní úrovni došlo k ustavení interministeriálních výborů, vzniká podpora vytváření sítí a mentorovacích programů¹, v některých případech došlo i k nastavení cílů a kvót. V některých zemích byly zavedeny výzkumné granty a ceny pro dívky a ženy. V rámci gender mainstreamingu bude podle Rees nutné provádět genderové studie, modernizovat lidské zdroje tak, aby se do budoucna zabránilo institucionálnímu sexismu a zavedla se průhlednost v přijímacích procesech. Genderovou neutralitu bude nutno také zavést do výuky. Dále bude nutné se zaměřit i na rozdílné kariérní dráhy vědkyň a jejich návrat do akademických struktur po přerušení kariéry. Na pořad dne se dostává i harmonizace práce a rodiny a zkoumání vysokých časových i osobních nároků, které akademická kariéra klade na výzkumníky a výzkumnice. Budoucí práce Helsinky Group se podle Rees soustředí na modernizaci vědy, na modernizaci vědecké kariéry tak, aby byla založena na principu flexibility, zásluze a diverzité. Nutné bude i zavést monitoring a hodnocení procesu a genderovou rovnost bude nadále součástí 6. Rámcového programu.

Po Terese Rees se slova ujala projektová manažerka **Ruth Springham** (Eurogramme, Lucembursko), která hovořila o vývoji genderových indikátorů v oblasti W&S. Opět zmínila problém nedostatečných genderově segregovaných statistik. V oblasti žen ve vědě zmínila dva cíle: sběr dat o ženách od terciární vzdělávací úrovně až po zaměstnání a vytváření databází. Pět klíčových problémů zahrnuje počet žen ve vědě, vertikální a horizontální segregaci, úspěšnost žen ve vědeckých strukturách a platové rozdíly mezi muži a ženami.

Po přestávce si účastnice a účastníci vyslechli tzv. ministerské kolečko projevů zástupců a zástupkyň zemí EU, Maroka, Jižní Ameriky, Řecka a ČR. Vedle specifík jednotlivých zemí se všichni přihlásili k podpoře žen ve vědě a nutnosti gender mainstreamingu.

V odpoledních hodinách se konalo osm paralelních skupin, kde byly prezentovány výsledky Gender Impact Assessment Studies. Tyto studie byly vypracovány pro obory **životní prostředí, informační společnost, energetika, socioekonomické aspekty oblasti lidského potenciálu, kvalita života, mezinárodní aspekty, inovace a podpora středního a malého podnikání a mobilitní aspekty lidských zdrojů.** Studie o dopadech v jednotlivých oblastech se zaměřily na zkoumání počtu žen ucházejících se v dané oblasti o granty, jejich úspěšnost ve srovnání s muži, začlenění genderového hlediska v programových dokumentech a začlenění genderového hlediska v návrzích projektů.

V oblasti **socioekonomických aspektů lidského potenciálu** nebyla genderová rovnost součástí výběrových kritérií a ani nebyly vyvinuty žádné specifické postupy pro podporu genderového mainstreamingu.

Reportérka této skupiny **Mary Braithwaite** uvedla, že pokud se gender objevoval v žádostech, potom byly zmíněny: **statistiky, speciální vlastnosti žen, genderové rozdíly, genderové struktury a nakonec genderové předsudky.** Mary Braithwaite zmínila, že mezi první a druhou výzvou byl rozdíl v tom, že došlo k poklesu zahrnutí genderového hlediska v žádostech. Z tohoto důvodu bude důležité analyzovat třetí výzvu. Studie obsahuje tři tematické části: změna socioekonomických modelů v Evropě, zejména změny v genderových kontraktech; společenský a individuální blahobyt; občanství, procesy vládnutí (governance) a dynamika evropské integrace a rozšiřování.

Následující sekce o **mobilitních aspektech lidského potenciálu** se týkala problémů a priorit pro 6. Rámcový program v oblasti mobility a vytvoření Mobilitní strategie pro Evropskou výzkumnou oblast. Příspěvky se soustředily zejména na kariérní růst žen-vědkyň-matek, které jsou nepřímo diskriminované věkovými hranicemi v různých projektech, kdy kvůli mateřství přerušují svoji akademickou dráhu. Pro 6. Rámcový program bude navrženo zrušení věkového limitu. V jiných případech (Marie Curie Schemes a další) bude věková hranice zvýšena. Byla navržena i finanční podpora při návratu po přerušení kariéry a vytvoření nových schémat (Marie Curie Chair a Marie Curie Excellence Grants pro mladé vědce a vědkyně).

Mary Braithwaite, která se podílela na obou částech v oblasti lidského potenciálu, opět zmínila problém statistik a dat a tzv. „nůžkový“ efekt v kariérah. Uvedla potencionální bariéry, které vyplynuly z kvalitativních studií a rozhovorů: věkové limity, výběrová kritéria, intenzita a rigidita akademické kariéry, genderové předsudky a důležitost institucionálního statusu, nerovnosti v odměnách a výzkumných zdrojích, nerovnosti mezi jednotlivými disciplínami (tzv. „tvrdší“ vědy mají přednost a větší status). V neposlední řadě mateřství, péče o děti a institucionální péče o děti se mohou projevovat značně negativně. Z tohoto hlediska je nutné zavést „strategii pro dosažení rovnosti“, jejímž cíli jsou rovnost v přístupu, rovnost v účasti a odměna. Tato strategie je třístranná a za cíl si klade: odstranění přímé a nepřímé diskriminace, pozitivní kroky k odstranění nerovností a návrh politik a kroků, které povedou k větší diverzitě.

Druhý den konference se účastnice a účastníci rozdělili do čtyř paralelních skupin, které se týkaly: 1. Benchmarking úspěchu žen ve vědě, 2. Utváření genderu ve výzkumu, 3. Přesah do škol a společnosti obecně a 4. Zkoumání genderu a vědy. Poslední sekci předsedala výkonná ředitelka Catherine Didion (Association for Women in Science /AWIS/, United States).

Jako první vystoupila **Elisabeth Gulbrandsen** z Norska, která se ve svém příspěvku soustředila na vztah mezi výzkumem a politikou a na nutnost změn v kontraktu mezi výzkumníky a politiky. Tento zájem vyvěrá z principu 5 ETAN zprávy, který se týká „visioning“, což zahrnuje „pochopení způsobů, kterými naše stávající systémy a struktury, politiky a programy diskriminují“. Na základě existujícího kontraktu dodávají vědci a vědkyně znalostní bázi politikům, kteří na základě této báze vytvářejí politiky. Gulbrandsen uvedla, že je možné, že vědecká věrnost systematickým, kauzálním vysvětlením nebude použitelná pro transformativní ambice genderových vědkyň.

Další příspěvek s názvem „Věda – kultura bez genderu“ přednesla **Inge Henningsen** z Dánska. V úvodu zmínila konstrukci vědy jako **kultury objektivismu** (který ovšem zahrnuje genderový předsudek). Tradiční předpoklady o tom, proč jsou ženy v akademii tak málo zastoupeny, už také neplatí, neboť ženy jsou stejně ambiciózní jako muži. Na dánském příkladu ilustrovala „leaky pipeline“ vzdělávací a akademické soustavy. Uvedla, že muži a ženy mají rozdílné výzkumné preference, a tudíž jsou ženy lépe reprezentovány v biologii a chemii, ale ne ve fyzice, matematice a výpočetní vědě. Pokud se ženy dostanou do univerzitního prostředí, setkávají se tam s velkým množstvím kulturních předsudků, které dále určují, kterým směrem se jejich kariéra bude ubírat. Tyto předsudky se projevují zejména v tzv. tvrdých vědách (skvělým příkladem takového kulturního předsudku je například to, že žena nemůže být „nerd“²), v různých oborech také existují „dress codes“, které jsou v případě žen mnohem striktnější). Uvedla též, že existuje diskrepance mezi počtem magistrů, kde počet žen převyšuje počet mužů, a počtem doktorandů, kde převládají muži. Navíc je u

docentek méně pravděpodobné, že postoupí na úroveň plné profesury. Ženy jsou v dánském univerzitním prostředí také více zaměstnávány na dočasné úvazky. V tvrdých vědách je počet žen stejný, jako byl v roce 1970 (14% a 14% v roce 2001). V rámci různých oborů ale existují rozdíly. Tak například v oblasti výpočetní vědy došlo k poklesu ze 14% v roce 1970 na 0% v roce 2001 a v biologii z 20% na 16%.

Maria Stratigaki z Řecka se ve svém příspěvku soustředila na zkoumání tří aspektů žen ve vědě, vědu realizovanou ženami, pro ženy a o ženách. V první části týkající se žen ve vědě se soustředila na vertikální a horizontální segregaci a na dělení věd na měkké a tvrdé. V druhé části vědy pro ženy se zabývala nástroji mainstreaming v sociálních vědách a tzv. „genderovou slepotou“. V části třetí hovořila o výzkumných tématech, která by se měla zaměřit na mechanismy genderového dělení společnosti, pracovní sféry a vědy.

Nicky Le Feuvre vystoupila s příspěvkem **Setting the agenda in mainstreaming**. Zdůraznila nutnost zachovat sémantický rozdíl mezi genderem a pohlavím (gender/sex). Ve svém příspěvku se soustředila na analýzu toho, jak různé definice genderu jako konceptu vedou v různým politickým orientacím pro prosazování feminizace vědeckých zaměstnání. Zkoumá čtyři teoretické perspektivy: „femininní hodnoty“ **neboli perspektivu „feminitude“**, **náhradní mužskost (surrogate maleness) neboli „virilitude“**, **patriarchální perspektivu a perspektivu „genderového podřívání“**. První přístup argumentuje, že příliv žen do vědy nabídne možnost prodchnout vědecké prostředí ženskými hodnotami (altruismus, citlivost, empatie atd.). Příliv žen je tedy vnímán jako efektivní prostředek transformace organizačních principů vědeckého výzkumu. Tento přístup přijímá tradiční stereotypy a vystavuje se tak nebezpečí, že bude podporovat argument, že ženy jsou skutečně „jiné“. Druhý přístup kombinuje postmoderní přístupy s analýzou mechanismů, prostřednictvím kterých se genderově podmiňují profese a zaměstnání. Tento přístup se spíše zaměřuje na to, že ženy, které dosáhnou úspěchu, obvykle výše zmiňované ženské hodnoty nevykazují. Tvrdí, že vědecké prostředí nutí ženy přijímat dominantní praktiky a stát se **náhradními muži**. Jiní ale argumentují, že samotná přítomnost úspěšných žen na nejvyšších postech nabízí možnost podřít symbolické hodnotové systémy, které činí rovnítko mezi vědeckou kompetencí a mužskostí. Politiky, které tento přístup zdůrazňují, se orientují na zabezpečení toho, aby se ženy mohly účastnit vědy stejně jako muži bez toho, ovšem, že by jim šlo o změnu mužské participace na chodu domácnosti a výchově dětí. Třetí přístup se často používá k vysvětlení toho, proč a jak jsou ženy stále vylučovány z produkce vědeckého vědění. Tento přístup argumentuje, že pozitivní efekty zvyšujícího se počtu žen v určitých odvětvích je negativně vyváženo poklesem prestiže a odměny v těchto odvětvích. Pracovní feminizace je proto vnímána jako **příčina** či jako **následek** deprofesionalizace a pauperizace žen ve vědě. Symbolickou a skutečnou nadvládou mužů nad ženami tato perspektiva vnímá jako univerzální a ahistorickou. Poslední přístup je také založen na sociálně-konstruktivistické premise, kde gender není již vnímán jako vlastnost či role, ale jako historicky situovaný sociální proces. Protože

současné genderové procesy jsou založeny na „tabu podobnosti“, jakýkoli pokus podpořit rovnost a přitom uznat jinakost je odsouzen k neúspěchu, zejména pokud budou ženy i nadále definovány na základě své biologické jinakosti. Jakékoli budoucí politiky rovných příležitostí vyvinuté v rámci tohoto přístupu musí být založeny na kritické dekonstrukci binárních sexuálních rozdílů.

Na závěr **Rosi Braidotti** prezentovala svůj příspěvek **Researching Gender and Science**. Uvedla, že existuje potřeba kvalitativní epistemologický přístup k genderovému výzkumu. Zdůraznila také, že je nutné metodologicky a tematicky vycházet z vědeckých zdrojů genderových, ženských a feministických studií a nakonec podtrhla výhody interdisciplinárního přístupu k genderu a vědě, který bude kombinovat filozofické myšlenky se sociálními problémy. Jako příklad pokračující diskriminace žen uvedla platovou diskriminaci, rozdíly v kariérovém postupu mezi muži a ženami, problém skleněného stropu na všech úrovních, sexuální obtěžování a násilí, nedostatek zařízení péče o děti a absenci jakýchkoli opatření, která by napomáhala zvýšit mobilitu žen ve vědě. Feministická kritika by se měla zaměřit zejména na feministické kritiky vědeckých paradigmat, na genderovou problematiku jako indikátor potřeby větší diversity evropských aktivit a na specifická genderová témata.

Závěrečné sdělení konference přednesl **A. Mitsos**, generální ředitel DG Research EC. Informoval o tom, že závěry jednání konference budou zapracovány do plánů EC na příští rok, zejména do činnosti Helsinky Group, na příštím zasedání HG bude projednán návrh další strategie.

Marcela Linková

- 1 Program učení v praxi formou předávání zkušeností, strategií a informací, zpravidla ve dvojici zkušený mentor a mentee přímo v průběhu práce. Zejména jde o dovednosti organizace času, práce a řízení.
- 2 Osoba jednostranně zaměřená na vědu či technologii, o níž se ovšem předpokládá, že jí chybí sociální dovednosti.

INFORMACE

EUROSTAT – ZPRÁVA O PODÍLU ŽEN VE VYSOKOŠKOLSKÉM A VÝZKUMNÉM SEKTORU EU

Eurostat, statistický úřad ES v Lucemburku, zveřejnil 8. 11. 2001 zprávu, která vychází z údajů shromážděných v členských státech EU Helsinskou skupinou pro ženy a vědu (skupinu založila Evropská komise v listopadu 1999 v Helsinkách a jejími členy jsou představitelé členských států EU i kandidátských zemí).

Zpráva konstatuje, že zatímco počet vysokoškolských studentek mírně převyšuje počet studentů (52% v r. 1999), velké rozdíly přetrvávají

**Podíl žen ve výzkumu podle vědeckých oborů v r. 1999 (v %)
(pouze vysokoškolský sektor)**

	Přírodní vědy	Inženýrství a technologie	Lékařské vědy	Zemědělské vědy	Společenské vědy a humanitní obory
Evropská unie	23	12	33	28	32
Belgie	11	2	13	8	21
Dánsko	23	13	32	43	32
Německo*	14	9	30	25	27
Francie	29	17	21	–	38
Irsko	44	25	68	–	55
Itálie	31	13	23	24	36
Nizozemí	8	6	17	11	20
Rakousko**	18	9	32	31	33
Portugalsko*	48	29	46	41	47
Finsko*	29	19	48	37	45
Švédsko	29	18	39	41	36
Velká Británie*	31	14	55	40	54

Vysvětlivky: *) údaje za r. 1997; **) údaje za r. 1998; - údaje nejsou k dispozici

Poznámky: Belgie – pouze francouzská komunita, Francie – přírodní vědy včetně zemědělských, Irsko – neuveden podíl v zemědělských vědách, protože je velmi nízký, Velká Británie – kolonka Sociální vědy a humanitní obory uvádí pouze podíl žen v sociálních vědách (číslo pro humanitní obory nebylo k dispozici).

v zastoupení žen ve výzkumu (1/3 žen) a ve vysokoškolské výuce (1/4 žen). Nejnižší počet vysokoškolských profesorek byl v SRN (9%), Irsku (12%), Belgii (14%) a Nizozemí (15%), nejvyšší ve Finsku (36%) a Švédsku (33%). Více žen působí na vysokých školách na nižších – asistentských – místech. V průměru 32% těchto asistentských míst zastávají ženy. Tento podíl klesá se zvyšující se úrovní profesorských míst (28% míst mimořádných profesorů a 11% profesorských míst).

Ve výzkumném státním sektoru působilo v r. 1999 pouze 34% žen a ve výzkumném vysokoškolském sektoru 28% žen. Více než 40% žen působilo ve výzkumném vysokoškolském sektoru pouze v Irsku, Řecku a Portugalsku, ve výzkumném státním sektoru pouze v Portugalsku je poměr mužů a žen téměř shodný. Zastoupení žen ve výzkumu se rovněž liší podle oborů – od 12% ve strojírenství a technologiích (v Belgii pouze 2%) až po 33% v lékařských a sociálních vědách (přes 50% v Irsku a Velké Británii).

*Převzato ze zprávy Mise České republiky
př Evropských společenstvích, 15.11.2001*

OPATŘENÍ PŘIJATÁ PRO PROSAZOVÁNÍ ROLE ŽEN VE VĚDĚ

Nedávno přijaté Usnesení vlády č. 16 z 5. ledna 2000 se vztahuje k otázkám spojeným s postavením žen pracujících v oblasti V&V jen rámcově. V odstavci 71 však vláda vybízí orgány odpovědné za realizaci vědní politiky, aby ve všech státem podporovaných programech a ve všech grantových agenturách rozdělojících veřejné prostředky na V&V byly postupně rozvíjeny přístupy vyrovnávající příležitosti žen a mužů.¹ Totéž očekává i od jiných institucí a organizací. Je zřejmé, že došlo k jistému průlomům. Stát, resp. vláda připouští, že v této oblasti může být něco, co nekoresponduje s principy odmítajícími obecné diskriminaci, ke kterým se ČR již dříve přihlásila ve svých právních normách.

Podstatou tohoto „narušení“ statutu quo ve vnímání rozporů, k nimž v té či jiné míře dochází v české společnosti ve vztahu k postavení žen v oblasti V&V, je dekodování skrytého mechanismu, jehož působení umožňuje, aby jedna skupina pracovníků (lhostejno, zda žen či mladých lidí, anebo např. cizinců působících v institucích V&V) byla sociálně handicapována. **Základním principem tohoto mechanismu není vytváření nerovných podmínek pro skupiny pracovníků, které mají srovnatelné osobnosti, kvalifikační předpoklady pro práci v dané oblasti, ale tolerance k jejich existenci.** Tato existence může být přitom založena na zvyku, tradici, na různých formách skrytých kapitálů, s nimiž vstupují lidé na pracovní trh, a které nesouvisí s jejich individuálními schopnostmi. V obecné rovině jde o problém fungování elit, tj. zda existují mechanismy umožňující těm nejlepším, neschopnějším, nejtalentovanějším dostat se do pozic odpovídajících jejich kvalitám, či zda fungují jiné mechanismy, které tomu zabraňují, protože jejich účelem je zajistit takové postavení pro jiné. Jde tedy o druh obchodu s privilegii, který je současně i diskriminačním mechanismem.

Obecně platí, že klíčovým problémem každé formy diskriminace je její konkrétní pojmenování, její identifikace jako diskriminace. Protože privilegizace se má k diskriminaci stejně jako rub k lici, jednou z možností, jak diskriminaci odhalit, je zabývat se privilegovanými strukturami. Celou problematiku privilegií a diskriminací v oblasti genderu v ČR lze demonstrovat s ohledem na její skrytost, a tedy i obtížnou prokazatelnost např. v činnosti grantových agentur rozdělojících prostředky na V&V. I zde existuje skrytý mechanismus zajišťující výhody, privilegia např. nejen pro muže, ale i pro některé další skupiny. Tento stav byl a je stále předmětem kritiky.² Podstatné je, že došlo k akceptaci této kritiky, a k jisté nápravě jedné z těch forem diskriminace, která má v oblasti V&V

staré tradice. Trvalo „jen“ čtyři roky, než Grantová agentura ČR (začala působit v r. 1993), resp. její činnost na podporu V&V byla korigována ve smyslu „affirmation action“ ve prospěch mladých vědeckých pracovníků ve věku do 35 let (granty pro postdoktorandy). Fakticky tak došlo k tichému přiznání existence nerovnosti vyplývající mj. z faktu, že postdoktorandi jako vysoce konkurenční kategorie neměli žádné významnější slovo, a tedy ani zastoupení (podobně jako jej nemají ženy) v komisích GA ČR doporučujících jednotlivé projekty. Nemohli se tedy ani podílet např. na vybírání vhodných oponentů pro projekty svých vrstevníků (opět dle principu věkové homogenie). To, že v komisích této agentury či jiných agentur nejsou ve významnější míře zastoupeny ani ženy (odhadem 20%) stejně jako ve sborech posuzovatelů (které nejsou zveřejňovány), signalizuje existenci podobného handicapu, resp. existenci skrytého systému diskriminací a privilegií. Z rozborů činnosti žádné GA není zatím známo, že by se o vyrovnání příležitostí mužů a žen z tohoto hlediska aspoň začalo uvažovat. Tím méně pak je možné, aby byla v tomto období přijata konkrétní opatření na destrukci takového skrytého, s právními i morálními normami neslučitelného systému. Při absenci konkrétních přijatých opatření proto nelze tedy ani vyhodnocovat jejich eventuální účinnost.

*Převzato z: Čermáková, M., H. Havelková, 2000.
„Ženy a věda – Národní zpráva o situaci v České republice*

1 Usnesení vlády „O národní politice výzkumu a vývoje České republiky“ (č. 16/2000). Klíčovým ve vztahu k rovným příležitostem je následující odkaz: „Orgány odpovědné za realizaci politiky Výzkumu a Vývoje (VaV) budou usilovat o to, aby ve všech státem podporovaných programech VaV a ve všech grantových agenturách rozdělojících veřejné prostředky na VaV byly postupně rozvíjeny postupy vyrovnávající příležitosti žen a mužů. Stát očekává, že obdobné postupy uplatní ve svých koncepcích, statutech, organizačních rádech a běžném životě i instituce a organizace VaV“.

2 Podle všeho jsou stimulem této kritiky zkušenosti nabyté v zahraničí. Řada vlivných (v GA) a výkonných českých vědců, kteří získali poznatky s fungováním V&V v jiných zemích, včetně jejich grantových systémů, si uvědomila rozpor, které v prvních letech činnosti GA ČR přinášel fakt, že neexistoval žádný způsob „ochrany“ mladých, výkonných, v zahraničí respektovaných badatelů před konkurencí vlivných, často ale již velmi zastaralých a nevykonných koryfejí domácí vědy. Dalším impulsem mohl být zesilující externí brain drain těchto mladých badatelů stimulovaný právě nedostatkem ochrany jejich aktivit, možná i doporučení zahraničních expertů převzít osvědčenou praxi grantů pro postdoktorandy apod.

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE

n V příštím čísle se budeme věnovat tématice násilí na ženách – domácího násilí, znásilnění a všeobecně konstrukci ženských práv jako práv lidských. V posledním roce se problematika násilí na ženách zmedializovala zejména v souvislosti se sérií brutálních znásilnění v Praze. Nicméně o problému domácího násilí se stále ještě často píše jako o jednotlivých kauzách oddělených násilných činů proti jednotlivým ženám. V člancích našeho čísla bychom rády poukázaly a demonstrovaly strukturální povahu násilí na ženách, které je součástí genderové socializace mužů a žen, konstrukce moci, maskulinity a lidské sexuality.

Prostor bude věnován i kampani proti násilí na ženách, kterou organizoval Bílý kruh bezpečí za finančního přispění společnosti Phillip Morris. Zrekapitulujeme akci 16 akčních dní proti násilí na ženách, zejména konferenci o domácím násilí v PSP ČR, která se konala dne 26. 11. 2001 a konferenci o znásilnění ze dne 10. 12. 2001. Prezentovány budou výstupy obou konferencí a poznatky organizátorských organizací.

GENDER & SOCIOLOGIE SOU AV ČR

adresa: Sociologický ústav AV ČR

Gender & sociologie

Jilská 1, 110 00 Praha 1

telefon: (+420-2) 2222 0924

fax: (+420-2) 2222 0143

E-mail: genderteam@soc.cas.cz

Internet: www.genderonline.cz

GENDER, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI, VÝZKUM - bulletin týmu Gender & sociologie vydává Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Čtvrtletník je součástí projektu „Aktuální otázky formování politiky rovných příležitostí mužů a žen v souvislosti s připraveností České republiky na vstup do Evropské unie“ v rámci Programu podpory cíleného výzkumu a vývoje AV ČR (reg. číslo: S7028002). Vychází čtvrtletně a je distribuován zdarma v nákladu 350 ks. Číslo 4/2001 vyšlo v prosinci 2001. Vydání připravily členky týmu: Radka Radimská (redaktorka čísla), Marie Čermáková, Hana Hašková, Alena Křížková, Marcela Linková a Eva Nechvátalová. Korespondenci zasílejte prosím na adresu: Sociologický ústav AV ČR, Gender & sociologie, Jilská 1, Praha 1, 110 00 nebo e-mailem: genderteam@soc.cas.cz. ISSN 1213-0028